

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Ondřej Kubíček

DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ A MĚSTO: SENIOŘI V KARLÍNĚ

Diplomová práce

Praha 2016

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Roman Matoušek Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 30. června 2016

.....

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval vedoucímu práce RNDr. Romanu Matouškovi Ph.D. za jeho odborné rady, věnovaný čas a vstřícný přístup.

Taktéž děkuji za důležitou podporu rodině, přátelům a své slečně Kateřině.

OBSAH

SEZNAM OBRÁZKŮ.....	6
SEZNAM PŘÍLOH.....	6
ABSTRAKT.....	7
1 ÚVOD	8
2 TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1 DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ.....	11
2.2 TRANSFORMAČNÍ PROCESY MĚSTSKÝCH LOKALIT.....	14
2.2.1 Problém terminologie.....	14
2.2.2 Obecná charakteristika revitalizačních procesů.....	15
2.2.3 Revitalizační procesy v postsocialistických městech.....	18
2.2.4 Revitalizační procesy v Praze.....	19
2.3 PROBLÉMY SENIORŮ V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ A VLIV TRANSFORMACÍ LOKALIT.....	21
2.3.1 Globální města přátelská seniorům.....	21
2.3.2 Vztah kvality života seniorů a městského prostředí.....	22
2.3.3 Vztah kvality života seniorů a proměn městského prostředí.....	25
3 METODIKA	29
3.1 ZÁJMOVÁ LOKALITA.....	29
3.2 SBĚR DAT.....	31
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	35
4.1 VNĚJŠÍ PROSTŘEDÍ.....	35
4.2 BYDLENÍ.....	39
4.3 DOPRAVA.....	43

4.4 OBCHODY A SLUŽBY.....	45
4.5 SOCIÁLNÍ KLIMA A SOCIÁLNÍ VYŽITÍ.....	48
5 SHRNU TÍ A DISKUZE.....	54
6 ZÁVĚR.....	59
SEZNAM LITERATURY.....	63
ZDROJE DAT	68

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Lokalizace Karlína v rámci Prahy.....	29
Obr. 2: Ukázka výstupu z provedeného rozhovoru.....	34
Obr. 3: Opravený park na Karlínském náměstí.....	35
Obr. 4: Kontrast mezi starými domy a novostavbami.....	38
Obr. 5: Zklidněná doprava v Sokolovské ulici.....	43
Obr. 6: Parkování v Křižíkově ulici.....	44

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Přepisy provedených rozhovorů

ABSTRAKT

Předkládaná práce se zabývá stárnutím v městském prostředí. Zaměřuje se na to, které prvky prostředí mohou ovlivňovat kvalitu života seniorů a jak. Hlavní důraz je přitom kladen na lokality procházející dynamickým rozvojem způsobeným procesy postsocialistické transformace, revitalizace či gentrifikace. Zjišťuje, jaké problémy a naopak jaké benefity tyto proměny lokalit mohou seniorům přinášet v každodenním životě. Odpovědět na tyto otázky se práce snaží na základě případové studie situované do pražského Karlína. Kvalitativní výzkum prováděný pomocí polostrukturovaných rozhovorů s karlínskými starousedlíky – seniory ukázal možné vnímání některých aspektů prostředí Karlína a jeho proměn.

Klíčová slova: demografické stárnutí, senior, revitalizace, gentrifikace, postsocialistická transformace

ABSTRACT

The following thesis addresses the process of growing old in an urban environment. It concentrates on the factors, which influence the quality of senior citizens' lives and how they do it. The main focus is put on the city districts that are subject to dynamic changes caused by the processes of post-socialist transformations, revitalization and gentrification. The thesis explores the problems but also the benefits, which these changes can bring to elderly citizens' every day lives. Looking for the answers to these questions is based on the case study of a city district in Prague – Karlín. The qualitative research have been done by semistructured interviews with local senior citizens. It has shown possible perception of some aspects of environment of Karlín and changes of this environment.

Key words: demographic aging, senior, revitalisation, gentrification, postsocialist transformation

1 ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se zabývá tématem stárnutí v městském prostředí, tedy vlivem kvality městského prostředí na životní spokojenost seniorů, každodenními problémy, které mohou senioři v prostředí města řešit a vnímáním proměn prostředí z hlediska seniorů. Téma prožívání stárnutí v městském prostředí je dle mého názoru v dnešní době velmi relevantní, a to ze dvou důvodů. Prvním je v současnosti probíhající jev demografického stárnutí, který v sobě zahrnuje zvyšování podílu seniorů v populaci. To je způsobeno současným působením prvního a druhého demografického přechodu (Gregory a kol. 2009). První přechod spočívá v souběžném klesání kojenecké úmrtnosti a zvyšování naděje dožití zejména v důsledku zlepšující se zdravotní péče. (Mašková 2009). Druhý přechod obnáší pokles porodnosti pod úroveň prosté reprodukce, odkládání mateřství do stále pozdějšího věku, rostoucí různorodost životních drah a forem soužití atd. (Grabkowska 2012). Tyto procesy tedy ústí v demografické stárnutí společnosti, což je jeden z nejpodstatnějších demografických procesů minulého století a pravděpodobně bude čím dál významnější (UN 2015 c). Druhým velmi podstatným socio-prostorovým procesem odehrávajícím se v dnešní české společnosti je proces urbanizace, zpravidla obecně definovaný jako koncentrace obyvatel do městských sídel. Dle UN (2014) je například současná míra urbanizace v Evropě okolo 73 %, pro rok 2050 je očekávaná míra urbanizace již přes 80 % a lze předpokládat, že současný rostoucí trend se bude v budoucnu stále umocňovat. Pokud dáme tyto dva základní procesy dohromady, je zřejmé, že tematika života seniorů ve městech je důležitá, protože lze očekávat, že se podíl seniorské populace ve městech bude zvyšovat.

Dalším rozměrem této práce je zaměření na téma postsocialistických transformačních respektive revitalizačních či gentrifikačních procesů. Tyto procesy lze shodně charakterizovat jako procesy vyznačující se relativně rychlými proměnami lokalit, a to zpravidla jejich fyzického i sociálního prostředí. V prostředí Prahy se proměny odehrávají na pozadí přechodu z plánované na tržní a z industriální na postindustriální ekonomiku. Zdrojem těchto proměn je potenciál, který dané lokality mají, pramenící zpravidla z jejich lokalizace v rámci města, dostatku investičních příležitostí (volné zastavitelné plochy, rekonstruovatelné budovy), dopravní dostupnosti, ale i estetické hodnoty, jejich funkcionality (občanská vybavenost, služby, obchody) či množství lidského kapitálu (Grabkowska 2012, Ilík a Ouředníček 2007, Sýkora 2007). Tento potenciál má samozřejmě každá lokalita jiný, v důsledku čehož se každá lokalita vyvíjí jinak rychle. V této souvislosti je jakožto území velmi rychlého rozvoje často

zmiňován pražský Karlín, což je důvod, proč jsem si ho vybral jako zájmovou lokalitu pro tuto práci.

Ač jsou tyto proměny obecně hodnoceny převážně kladně, nezřídka je v odborné literatuře diskutována selektivní povaha revitalizačních procesů, tedy zda mají stejné přínosy pro všechny jimi dotčené sociální skupiny obyvatel, či z jejich benefitů nejvíc těží vybrané sociální skupiny, zatímco jiným (přírozeně jsou obvykle zmiňovány sociálně slabší) skupinám přináší problémy (např. Temelová 2009, Vidovičová, Gregorová 2010). A není asi překvapující, že mezi těmi skupinami, které jsou vnímány jako ohrožené procesy proměny, často figurují právě senioři. Tím, že se stárnoucím lidem přirozeně snižuje mobilita, zmenšuje se jim prostor, ve kterém se denně pohybují a tím jsou více citliví na změny právě v jejich lokalitě (Temelová a kol. 2010, Galčanová a Petrová Kafková 2012). Navíc se senioři zpravidla hůře adaptují na změny v lokalitě, které pro ně tak mohou představovat silný stresový faktor (Musil 1982).

Hlavní cíle práce jsou tedy dva. Na příkladu Karlína, což je pražská lokalita vnitřního města vyznačující se nespornou dynamikou vývoje po roce 1989 a hlavně po povodních v roce 2002, jsem se snažil zjistit zaprvé, s jakými problémy fyzického i sociálního prostředí se senioři v této lokalitě stýkají a naopak které aspekty tohoto prostředí vnímají jako pozitivní. Dále jsem zjišťoval, co jim přináší zmíněný relativně prudký rozvoj lokality a zdali ho v důsledku toho hodnotí spíše kladně či záporně.

Z těchto cílů plynou následující výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou důležité aspekty fyzického a sociálního prostředí lokality Karlína v každodenním životě seniorů zde žijících?**
- 2) Jaké charakteristiky prostředí hodnotí pozitivně a jaké negativně?**
- 3) Jaké problémy a naopak jaké benefity mohou seniorům v Karlíně přinášet proměny v důsledku procesů transformace a popovodňové revitalizace?**

V práci se snažím najít odpovědi na tyto otázky za pomoci kvalitativního výzkumu prováděného mezi karlínskými starousedlíky seniorského věku. Soudím totiž, že nejlepší zdroj informací o takovémto společenském problému jsou sami aktéři, kteří jsou ve středu dění. Výzkum je založen na polostrukturovaných rozhovorech, které sice mají nějakou základní osnovu danou, ale přesto nabízí komunikačním partnerům dostatek prostoru pro vlastní vyjádření toho, co jim opravdu přijde zajímavé a důležité, tudíž informační hodnota takových rozhovorů může být, za předpokladu správného vedení, velmi vysoká.

Struktura předkládané práce je následující. V její teoretické části je předkládán detailní vhled do problematiky, kdy je postupně představen fenomén demografického stárnutí s jeho příčinami i možnými budoucími důsledky, jeho pozitivní i negativní dopady. Následuje část představující koncepty revitalizace, gentrifikace, postsocialistické transformace, a to v různých kontextech. Po obecném uvedení do problematiky následuje přiblížení charakteristik těchto procesů a jejich specifik v prostředí postsocialistických měst, načež je problematika zasazena již do konkrétního, tedy pražského prostředí. V následující metodické části práce je zaprvé představeno zájmové území – Karlín, a zdůvodněn tento výběr lokality. V druhé půlce je pak do detailu rozepsán postup, jakým byl zpracováván výzkum, tak, aby si čtenář mohl snadno udělat představu o problémech i silných stránkách provedeného výzkumu a posoudit, nakolik jsou předkládané výsledky relevantní. V další kapitole jsou představeny výsledky samotného výzkumu, kde jsou nejen přehledně shrnuty jednotlivé poznatky, navíc je zde uvedeno množství přímých citací z rozhovorů, pro dokreslení či konkretizaci daného problému. V následné diskuzi jsou pak srovnávány výsledky výzkumu s teoretickými předpoklady známými z odborné literatury a se závěry jiných výzkumů na obdobná témata. V závěru práce jsou pak uvedeny odpovědi na výzkumné otázky a zhodnoceno dosažení cílů práce.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Cílem této části je blíže představit odbornou literaturu k tématu, již provedené výzkumy na podobná témata, celkově tedy uvést teoretické pozadí procesů a jevů, ze kterých tato práce vychází. Těmi je míněno především demografického stárnutí, transformačních procesů městských lokalit, problémy seniorů v městském prostředí a vliv transformací lokalit na ně.

2.1 DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ

Výrazným sociálním procesem současnosti, z jehož existence, efektů a důsledků vychází argument této práce, je proces demografického stárnutí společnosti. Jedná se jednoduše o nárůst počtu starších obyvatel ve společnosti (jak relativní tak absolutní).

Časové vymezení počátku tohoto procesu není zcela jednoznačné, podle Kalibové a kol.(2009) se dá jeho průběh pozorovat v Evropě (včetně českých zemí) již od začátku dvacátého století, Rychtaříková (2002 a) uvádí, že v Evropě tento proces probíhá obecně zhruba od období po druhé světové válce a u nás začal mít výraznější průběh až po změně politického režimu, začátkem devadesátých let dvacátého století.

Tato nejednoznačnost souvisí s tím, že se demografické stárnutí skládá ze dvou různých procesů. Zaprvé je to tzv. *první demografická revoluce*, která spočívá ve víceméně souběžném klesání kojenecké úmrtnosti a zvyšování naděje dožití. Oba tyto efekty jsou zejména důsledkem zlepšující se zdravotní péče a obecně životní úrovně, výsledkem je celkový růst populace. Touto fází si již Evropa prošla v devatenáctém a v první polovině dvacátého století (Mašková 2009). Druhou složkou demografického stárnutí je tzv. *druhý demografický přechod*, ke kterému na západě dochází přibližně od šedesátých let dvacátého století (Van de Kaa 1987 ve Svobodová 2011), u nás asi o třicet let později (Rychtaříková 2002 a). Tento druhý proces se vyznačuje poklesem porodnosti pod úroveň prosté reprodukce, odkládáním mateřství do pozdějšího věku, různorodostí životních drah a forem soužití atd. Změny měr porodnosti a celkově rodinných vzorců jsou tedy výsledkem širších strukturálních procesů, jako je rozvoj post-moderní společnosti i technologický rozvoj, kulturní posun k postmodernismu a post-materialismu, které dohromady ústí v proměnu hodnotových žebříčků směrem k zlepšování individuální kvality života (Grabkowska 2012). Celkově je tedy zdrojem demografického stárnutí jak růst životní úrovně (lepší životní podmínky, kvalitnější zdravotní péče), tak změna životního stylu ústící v klesání průměrné porodnosti (Svobodová 2011).

S výše uvedeným souvisí dělení demografického stárnutí na dva typy, *stárnutí zespoda* resp. *na vrcholu věkové pyramidy* (Mašková 2009). Prvně uvedený typ podle ní souvisí s klesající porodností a plodností a tedy úbytkem mladších obyvatel (v předproduktivním věku), zatímco druhý typ je zapříčiněn klesající úmrtností a tedy nárůstem počtu starších obyvatel (v poproduktivním věku). Oba tyto procesy mohou probíhat zároveň a ve většině se tak děje. V důsledku zmíněných procesů se tvar tzv. *věkové pyramidy* mění z pyramidovitého na obdélníkový

Zabývat se demografickým stárnutím s jeho důsledky je důležité nejen proto, že jde o významný jev v současnosti, ale zároveň o velké téma budoucnosti. Například Burcin a Kučera (2003) uvádějí, že demografické stárnutí bude vzhledem k neustálému zlepšování zdravotní péče a poklesu porodnosti základním demografickým procesem jednadvacátého století. Dle Projected old-age dependency ratio (UN 2015, a) se v Evropské Unii (EU28) změní průměrný podíl počtu obyvatel v důchodovém věku (65 a více) ku počtu obyvatel v aktivním věku (15-64) z 28,8 % v roce 2015 na 49,3 % v roce 2050. Celosvětově bude růst hodnot stejné charakteristiky pravděpodobně ještě významnější. Mezi lety 2015 a 2050 vzroste z 12,6 % na 25,6 %, tedy více než dvojnásobně (UN 2015, b). Z čísel je vidět, že Evropa má obecně starší populaci, než zbytek světa. Nicméně zároveň lze počítat s tím, že v rozvíjejících se státech bude míra demografického stárnutí vyšší, než ve státech rozvinutých (UN 2015 c).

Hodnoty stejné charakteristiky za Českou republiku se v různých zdrojích mírně liší. Zatímco World Population Prospect (UN 2015 a) pro rok 2050 uvádí hodnotu 54,6 %, Burcin a Kučera (2003) 53,3 %, Projected old-age dependency ratio (UN 2015 b) předpovídá pouze 48,2 %. Vzhledem k určitým limitům podobných projekcí (například vzhledem k možnosti neočekávatelných událostí) není zásadní konkrétní cifra, jistě ale tato čísla stačí pro představu budoucího vývoje. V České republice bude v roce 2050 zhruba dvakrát větší podíl počtu lidí v důchodovém věku ku počtu lidí v aktivním věku, než je tomu v současnosti.

Rychlost stárnutí společnosti v budoucnu je zřejmá i z dalších charakteristik. Vypovídajícím ukazatelem o rychlosti stárnutí společnosti je naděje dožití při narození. Pouze mezi roky 2000-2010 se tato míra v ČR změnila u mužů ze 71,7 na 74,4 a u žen ze 78,4 na 80,6. Prognóza tvrdí, že v roce 2055 budou hodnoty vykazovat 84,5 let u mužů a 89,3 u žen (Burcin a Kučera 2003). Stejní autoři dále předpovídají změnu hodnoty tzv. indexu stárání (počet obyvatel ve věku nad 65 let na počet obyvatel ve věku pod 15 let) ze 107/100 v roce 2002 na odhadovaných asi 240/100 v roce 2065.

Výrazný celospolečenský vývoj tak základní charakteristiky, jako je věk, má samozřejmě mnoho dopadů na společnost. Hned zpočátku je třeba uvést, že ač jsou v odborné literatuře, ale i médiích a veřejné debatě, často zdůrazňovány negativní důsledky stárnutí, celý proces je třeba přesto vnímat jako převážně pozitivní vzhledem k tomu, že odráží úspěšnou snahu o zvyšování kvality života a kvality zdravotní péče (Svobodová 2006). Sýkorová (2006) tvrdí, že ve společnosti existují mýty a negativní stereotypy o problému stárnutí a že je přisuzována příliš velká tragičnost situaci, vymezuje se například proti termínům *seniorská krize*, „*demografická časovaná bomba*“, *senioři jako sociální problém* a varuje před nebezpečím sociální exkluze seniorů. Podle Svobodové (2006) je stárnutí příležitost (a zároveň výzva) pro společnost využít potenciál znalostí a zkušeností starých lidí. Celoživotní zkušenosti, odbornost, moudrost a know-how jsou příklady zdrojů, kterými staří lidé oplývají a které jsou sice v současnosti možná podceňované, ale do budoucna skýtají velký potenciál, pokud jich společnost dokáže dobře využít (Kázmér a Gregorová 2015).

Demografické stárnutí ovšem přináší i rizika, či spíše problémy, které bude potřeba řešit. Mezi ty patří zejména udržitelnost financování důchodového systému, stále vyšší náklady na sociální zabezpečení a zdravotní péči, nedostatek sil na trhu práce, postavení seniorů ve společnosti, vývoj mezigeneračních vztahů a vývoj rodiny (Svobodová 2012). Důsledky demografického stárnutí je možné řešit, či jejich dopady mírnit, demografickými či socioekonomickými opatřeními (Žofka 2006). Demografickými opatřeními je myšlena buď podpora propopulační politiky (podpora porodnosti např. ekonomickými zvýhodněními mladých rodin), či podpora imigrace ekonomicky aktivních cizinců. Socioekonomickými opatřeními jsou podle Žofky (2006) zajištění vyššího ekonomického růstu, zavedení opatření snižující výdaje sociálního zabezpečení (snížení reálné úrovně důchodů) a zvyšování hranice odchodu do důchodu. Co se týče socioekonomických opatření, zde se nachází několik základních problémů. Snížení úrovně důchodů a zvyšování hranice odchodu do důchodu jsou kroky velmi nepopulární a je otázkou, zda by se podařily politicky prosadit. Vyšší ekonomický růst je základním kamenem fungující ekonomiky ve všech ohledech, ovšem těžko lze spoléhat, že sám o sobě vyřeší problémy, které demografické stárnutí přináší. Je spíše podpůrným prostředkem, než řešením. S demografickými opatřeními je situace podobná. Je otázkou, zda je v rámci efektivního nakládání s veřejnými prostředky žádoucí finančně podporovat propopulační politiku, pokud v literatuře výrazně převažuje jako důvod stárnutí změna životního stylu nad nedostatečnou finanční situací (tedy že lidé omezují rodinný život z jiných důvodů, než finančních). Ohledně podpory imigrace je pro změnu problém, že česká společnost je poměrně uzavřená a přílivu imigrantů nepříliš nakloněná (Čadová 2015).

Vzhledem k populačnímu stárnutí se prodlužuje období postproduktivního věku. Tato fáze je tudíž stále významnější, proto je žádoucí snažit se podporovat zdravé a aktivní stárnutí (Svobodová 2006). Tím, že se prodlužuje období života v postproduktivním věku, dochází ještě k větší heterogenizaci skupiny seniorů (i na základě prostého věku, kdy vedle sebe žijí zástupci různých kohort) (Rabušic 1993). Vlastní skupina seniorů tedy také v průměru stárne, do budoucna bude pravděpodobně klesat podíl seniorů do 70 let a naopak narůstat podíl nad 70 let (zhruba dvojnásobně do roku 2065) i nad 80 let (zhruba čtyřnásobně za stejné období), spolu s nárůstem podílu osob staršího seniorského věku se samozřejmě budou zvýrazňovat i výše zmíněné negativní dopady (Svobodová 2012). Galčanová a Petrová Kafková (2012) ale zmiňuje celkovou vzrůstající vzdělanost společnosti včetně starších generací, z čehož jde usuzovat i na snahu o aktivnější a více naplňující prožívání stáří. Podobně Rychtaříková (2002 a) uvádí, že současní a budoucí senioři budou mít odlišné charakteristiky, než senioři v minulosti – pravděpodobně budou v průměru stále vzdělanější a budou mít vyšší očekávání od postproduktivního života (životní úroveň, úroveň a nabídka služeb apod.).

Z výše uvedeného vyplývá, že demografické stárnutí populace je jevem přirozeným, který se můžeme snažit zbrzdovat a dopady zmírňovat, ale nelze mu jednoduše zabránit a s důsledky se tak spíše musíme naučit pracovat, řešit je, ale také využívat.

2.2 TRANSFORMAČNÍ PROCESY MĚSTSKÝCH LOKALIT

Druhým sociogeografickým tématem, jímž se tato práce vedle demografického stárnutí společnosti zabývá, jsou proměny městských lokalit. Teoretickému zařazení tohoto procesu se věnuje následující kapitola.

2.2.1 Problém terminologie

Na začátek je důležité zorientovat se v základních pojmech. Téma vývoje městských čtvrtí, měnicího se sociálního složení a funkčního využití, zlepšování fyzického prostředí apod. je poměrně populární problematikou urbánně vědních výzkumů (z hlediska architektury, urbanismu, geografie, sociologie, demografie atd.), nicméně bohužel neexistují žádné široce uznávané definice pojmů, kolem kterých se výzkumy točí. Pod termíny vážící se k transformačním procesům lokalit, jako jsou revitalizace, regenerace či obnova (renewal) si zřejmě čtenář něco představí, nicméně pravdou je, že každý z autorů s těmito pojmy pracuje trochu jinak (někteří je považují víceméně za synonymum, někteří rozlišují důraz na

fyzické/sociální prostředí, někteří zohledňují pozitivní/negativní dopad na obyvatele atd.) a je důležité vždy si ujasnit, co autoři daným termínem přesně myslí.

Mírně stranou stojí pojem gentrifikace, jejíž jednoznačná a široce uznávaná definice ovšem také neexistuje. Například podle Gregory a kol. (2009) se jedná o osídlení lokalit ve středu města (obydlených původně obyvateli s nižšími příjmy) střední sociální vrstvou. Bernt a kol. (2015) ovšem tvrzení problematizuje s tím, že gentrifikace už není jen o střední sociální vrstvě a o lokalitách vnitřního města, může se týkat různých lokalit a zahrnovat příslušníky všech možných sociálních skupin. Dále ve stejném článku uvádí, že existuje také mnoho přidružených procesů proměny lokalit, které někteří autoři zahrnují pod gentrifikaci, zatímco jiní je zcela oddělují (komercializace, regenerace brownfieldů, studentifikace, turistifikace). Nejasnost pojmu zmiňuje i Sýkora (2001, a), když uvádí, že někteří autoři uvažují gentrifikaci jako prosté zvýšení sociálního statusu vybrané čtvrtě, jiní tímto termínem označují zvyšování sociálního statusu umožněné vymístováním sociálně slabších obyvatel, zatímco ještě další autoři za nezbytný průvodní jev považují i obnovu fyzického prostředí. Dle Atkinsona (2003) se autoři poměrně shodnou na příčinách, které umožňují či zapřičiňují proces gentrifikace, naopak dopady gentrifikace jsou hodnoceny hodně různě. Celkově lze říci, že většinou v sobě gentrifikace zahrnuje větší ambivalenci, než prvně zmíněné termíny (revitalizace, regenerace, atd.), je tématem kontroverznějším, málokdy je hodnocena jednostranně (ať už čistě pozitivně či negativně).

Ač vnímám rozdíl mezi výše uvedenými termíny, pro účely této práce jsem se rozhodl s výše zmíněnými pojmy pracovat jako se synonymy popisujícími dynamickou proměnu fyzického a/nebo sociálního prostředí čtvrti, s pozitivními i negativními dopady na obyvatele, iniciovanou odshora či odspodu. Přesto je třeba uvést, že poněvadž je cílem práce zhodnocení negativních dopadů na sociálně slabší skupinu obyvatel, čemuž zpravidla nejbližší odpovídá pojem gentrifikace, v největší míře budu vycházet z literatury týkající se právě tohoto procesu.

2.2.2 Obecná charakteristika revitalizačních procesů

Jak již bylo uvedeno výše, proměny lokalit, jejich příčiny, průběh a následky jsou oblíbeným tématem výzkumu urbánních věd. Protože jde o problematiku multidisciplinární, dotýkající se mnoha různých vědních oborů a v rámci nich i různých podtémat, má tedy mnoho různých aspektů, které můžeme sledovat. Revitalizační procesy obecně znamenají zkvalitňování životního prostředí (v nejširším slova smyslu) lokalit. Životním prostředím je myšleno jak fyzické, tak sociální. Tyto dvě složky jsou obvykle úzce provázané a dojde-li ke

změně jedné, dojde k ovlivnění i druhé (např. revitalizace fyzického prostředí může přinést změnu socio-ekonomických charakteristik obyvatelstva) (Sýkora 2001, a) a to jak v pozitivním, tak negativním směru (Ilík, Ouředníček 2007). I přes tuto provázanost však je převažující zaměření na fyzickou (architektura, urbanismus) či sociální (sociologie, demografie) stránku revitalizací možným zkoumaným znakem. Nebo můžeme sledovat, zaměřují-li se revitalizační přístupy spíše na individuální podmínky života lidí v oblasti (např. podpora zaměstnanosti, opatření proti chudobě atd.) či více cílí na okolní prostředí, ekonomickou prosperitu, zvyšování hodnoty nemovitostí. Tedy zjednodušeně zaměřují-li se na lidi či na prostředí (Temelová 2009). Jiným zajímavým aspektem studia revitalizací může být, zda se jedná o aktivitu vedenou shora (iniciovanou např. místní samosprávou) či odspodu (iniciativa obyvatel, neziskových společností), vedenou veřejným sektorem (kdy je motorem snaha o zlepšení životních podmínek obyvatel) či soukromým sektorem (kdy je hlavním motorem zpravidla míra zisku investora). Dalším a pro moji práci zásadním aspektem je, zda sledované transformační procesy přinášejí výhradně pozitiva, či existují i negativní důsledky, případně jaká je distribuce benefitů, jaké skupiny obyvatel na proměny naopak doplácí a jak. Temelová (2009) píše, že je často zdůrazňována selektivní povaha revitalizačních procesů a zdaleka není jednoznačné, zda ze změn plynoucích z revitalizačních procesů zpravidla mají výhody všechny sociální skupiny obyvatel stejně a všechny lokality v daném městě stejně.

Mezi nejčastěji zmiňovanými přínosy revitalizací je zlepšení fyzického stavu lokality, přírůstek nových obyvatel (zpravidla vzdělanějších a sociálně výše postavených – i z toho důvodu, že nejvyšší zhodnocení investice developerům nabízí výstavba či rekonstrukce oslovující bohatší klientelu), zlepšení celkové image, zvýšení bezpečnosti, zefektivnění využití půdy a nabídky služeb, tvorba nových pracovních míst, celkově tedy jakýsi nový impuls, nový život. Záporně však bývá hodnocen úbytek rezidenční funkce, růst tlaku na původní obyvatele (zejména hůře sociálně postavené), kterým se v souvislosti s „upgradingem“ lokality zvyšují životní náklady (roste cena nemovitostí, mění se nabídka služeb směrem k luxusnějším na úkor možnosti uspokojování každodenních nákupů v lokalitě), což může ústít až ve vytlačování těchto obyvatel pryč z lokality směrem na periferii, narušení sociálních vztahů, lokální komunity (rozpor mezi životními styly nově příchozích a starousedlíků), narušení žádoucího sociálního mixu a sociální stability lokality, rostoucí dopravní zátěž či poškození historického dědictví (např. Gregory a kol. 2009, Atkinson 2003, Grabkowska 2012, Temelová 2009, Musil 2005, Ilík a Ouředníček 2007).

Revitalizační procesy zahrnují mnoho aktérů s rozličnými cíli a je i otázkou jejich plánovacích, strategických i vyjednávacích schopností, jaký bude výsledek revitalizací. Většina literatury zdůrazňuje zásadní roli a odpovědnost lokálních samospráv za průběh a výsledek revitalizačních snah. Je zejména na nich, jaká bude koncepce rozvoje, jaké jsou cíle, jak ovlivní rozvoj lokality vývoj rámci města jako celku, které aktivity a využití pozemků budou podporovány či omezovány, zda bude výsledek přínosem pro všechny obyvatele či jen vybrané sociální skupiny (Temelová 2009).

Proces gentrifikace logicky probíhá nejčastěji tam, kde se nabízí největší rozvojový potenciál. Smithova teorie „rent gap“ tvrdí, že takový potenciál mají oblasti, ve kterých je největší rozdíl mezi současným využitím a neefektivnějším možným využitím reflektujícím současnou poptávku (Sýkora 2007). Atraktivní pro investice jsou zejména lokality s dostatkem velkých a vlastnicky sjednocených a bezproblémových ploch (Ilík a Ouředníček 2007). Velký rozvojový potenciál mají zpravidla vnitřní města, kde se snoubí hned několik faktorů – zejména bohatá funkcionalita (občanská, kulturní a sportovní vybavenost, obchody, kavárny), dobrá dopravní dostupnost dalších atraktivních míst (včetně zaměstnání), zpravidla vyšší estetická a architektonická hodnota prostředí zejména starších lokalit; celkově je bydlení ve vnitřním městě je do velké míry tím, co naplňuje potřeby velké část mladých, flexibilních obyvatel, kteří se nechtějí ještě definitivně „usadit“ (Grabkowska 2012)

Původní termín gentrifikace se vztahuje v šedesátých letech k velkým americkým městům, později je ale popisován i v menších městech (Gregory a kol. 2009) a v současnosti je víceméně univerzálním celosvětovým trendem. Nicméně neprobíhá všude stejně, nesmíme zapomínat na lokální kontext (Lees 2000) a taktéž je třeba brát ohled na měřítko, ve kterém výzkum procesu probíhá (Grabkowska 2012). Revitalizační procesy v různých lokalitách vykazují podobné charakteristiky, ale zároveň se od sebe mnohdy odlišují stát od státu, město od města, čtvrť od čtvrti v závislosti na místním ekonomickém, politickém, sociálním a historickém kontextu, ke kterému bychom měli při analýze přihlížet (Temelová 2009). Odlišně pravděpodobně (v jiném měřítku a s jinak dramatickými negativními důsledky) budou revitalizační procesy probíhat v severoamerických městech, v západoevropských (s vyšší mírou sociálního zabezpečení) či v postsocialistických městech (se zcela odlišným vývojem v druhé polovině dvacátého století). Charakteristikami revitalizačních procesů v postkomunistických městech, což je téma nám nejbližší, se bude zabývat další část kapitoly.

2.2.3 Revitalizační procesy v postsocialistických městech

Postsocialistická města Sýkora (2001 a) charakterizuje jako určitý dočasný mezistupeň během přizpůsobování se původně socialistických měst novým podmínkám. Hlavním zdrojem jejich transformačního potenciálu je tedy podle něj přechod z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiky tržní. Tato města jsou uvedena ve zvláštní kapitole, protože jejich vývoj během i po období socialismu se v některých aspektech značně liší od vývoje v západních městech. Procesy proměny čtvrtí jsou dle Temelové (2009) v postsocialistických městech zpravidla výrazně koncentrovanější, vzhledem ke kratšímu časovému úseku od změny režimu. Ve stejném článku dále autorka píše, že rozvoj je o to rychlejší a výraznější, že kromě procesu transformace na tržní ekonomiku a demokratický politický systém souběžně probíhá proces globalizace a internacionalizace. Bernt a kol. (2015) uvádí, že ač někteří autoři vnímají vývoj postsocialistických měst jako zrychlenou replikaci vývoje měst západoevropských, je třeba vnímat i výraznou inercii vývoje, kdy ještě dlouho po změně režimu socialistická minulost ovlivňuje vývoj prostředí města, a mít na paměti i různorodá lokální specifika, jež mohou dále ovlivňovat vývoj měst (specifický průběh privatizací, restitucí, politický a právní rámec atd.).

Průběh revitalizačních procesů v postsocialistických městech se tedy zpravidla výrazně liší od jejich průběhu v západních městech. Z hlediska fyzické struktury je zřejmě hlavním rozdílem fakt, že v postsocialistických městech se rozvoj obvykle odehrává v menším měřítku, je územně omezený (Bernt a kol. 2015, Grabkowska 2012). Možné důvody toho vnímám dva; zaprvé postsocialistická města jednoduše neměla tolik času na systematický rozvoj větších lokalit, zadruhé, jak píše Temelová (2009), zatímco na západě bývají revitalizace často uskutečňovány z veřejných rozpočtů, podnikáním místních samospráv, využitím public-private partnership, v postsocialistických městech jsou revitalizace financovány spíše soukromými investicemi na základě tržních mechanismů. Naopak lokální vlády mívají vzhledem k menším zkušenostem, odbornosti i rozpočtu menší vliv (Badyina a Golubcikov 2005). Spolu s častou komplikovanou vlastnickou strukturou některých objektů to může být hlavním důvodem absence nějakého koncepčnějšího plánování rozvoje a tedy již zmíněné fragmentace probíhajících procesů. Jak píše Marcyńczak (2007), je možné, že procesy v rámci větších územních celků přijdou časem například v souvislosti se stále probíhající privatizací bydlení. Bernt a kol. (2015) dále uvádí, že proměna dotčených lokalit je v západoevropských zemích zpravidla výraznější, výsledný vzhled „elegantnější a dražší“, než v postsocialistických městech. Porevoluční rozvoj měst zahrnuje dle Ilíka a Ouředníčka (2007) dva významné trendy – zaprvé výstavbu nových obchodně-administrativních center na zelené louce spíše v periferních

oblastech, zadruhé revitalizace vnitřních měst. Právě vnitřní města nabízejí velký rozvojový potenciál ze dvou důvodů. Prvním je dobrá dopravní dostupnost a blízkost centru, druhým důvodem je jejich podfinancování a následný úpadek a degradace fyzického i sociálního prostředí během období socialismu (Sýkora 2001, b). Tím se po změně režimu vytvořil prostor pro významnou revitalizaci.

Také vývoj sociálního prostředí postsocialistických měst se vyznačuje značnou inercií. Grabkowska (2012) uvádí, že obyvatelstvo postsocialistických měst je obvykle více sociálně promixováno, nedochází zde v takové míře k selektivní migraci. Obecně se postsocialistické společnosti vyznačují nižší mírou rezidenční mobility, lidé (a zvláště příslušníci starší generace) mají jistou nechuť ke stěhování (Grabkowska 2012). Tento jev bývá podpořen i institucionálními nástroji, kdy ve většině postsocialistických států je například ještě dlouhou dobu po změně režimu regulováno nájemné (s cílem nájem deregulovat postupně), a jsou přítomny další prvky ochrany nájemníků před skokovými změnami, které by mohly ústít ve velké problémy (Sýkora, 2001 b). Tyto faktory se samozřejmě odrážejí na větší stabilitě lokálních komunit a tedy snižování negativních sociálních dopadů revitalizací. Haase (2009 in Grabkowska 2012) píše, že proměna sociální struktury postsocialistických měst může být popsána jako souběžný „demixing“ a „remixing“ populace, „replacement“ spíše než „displacement“. Sýkora (2005) dodává, že odliv obyvatel je většinou dobrovolný a populační proměny spíše postupné.

Obecně se dá říci, že jsou transformační procesy postsocialistických měst zpravidla značně ovlivněny inercií vývoje, nedochází k tak prudkým proměnám lokalit, jak bylo mnohdy očekáváno, v důsledku čehož nejsou obvykle negativní dopady revitalizací tak dramatické. Podobným vývojem, jaký byl v této části práce nastíněn, prochází i Praha, jejímiž proměnami se blíže zabývá další část práce.

2.2.4 Revitalizační procesy v Praze

V Praze probíhala první fáze transformací hlavně v centru města a později, když došlo víceméně k naplnění investičního potenciálu a samotné jádro již nenabízí dostatek volných ploch k rozvoji, přesouvají se transformační procesy zejména do čtvrtí vnitřního města (Ilík a Ouředníček 2007). V pražském vnitřním městě najdeme lokality činžovních domů s různou historií, nachází se zde jak bývalé luxusní čtvrti s převažujícím původním obyvatelstvem vyššího sociálního statusu (Vinohrady, Dejvice), tak bývalé průmyslové oblasti, pro které bylo typické obyvatelstvo nižšího, spíše dělnického postavení (Karlín, Smíchov, Holešovice). Právě tyto

oblasti nabízejí velký rozvojový potenciál z již výše popsaných důvodů (zejména blízkost centra, relativní degradace během socialismu, a další). Zde nové obchodní, kancelářské i rezidenční projekty mohou vést ke vzniku druhotných center, dochází ke zvýšení kvality funkčního i fyzického prostředí a zvyšování socio-ekonomického statusu obyvatel (Ouředníček, Temelová 2009). Na příkladu Andělu Novák a Temelová (2007) ukazují, že regenerace prospěla promixování sociálních skupin, životních stylů, rozvoji centrálních funkcí. To je znakem pozitivních dopadů revitalizace, je ale třeba vnímat riziko toho, že současný sociální mix je pouze mezistupněm v procesu proměny sociálního statusu obyvatel. Konečným stupněm by pak byla sociálně segregovaná, luxusní čtvrť pro vysokopříjmové skupiny obyvatel, zatímco obyvatelé původní, ekonomicky slabší, budou vytlačováni. Tento jev může být umocněn faktem, že nová výstavba v Praze má významně jednostranný charakter, cílí na sociálně vyšší skupiny obyvatel, naopak výstavba nízkonákladového sociálního bydlení velmi zaostává (Musil 2005). To je dáno tím, že rozvoj Prahy je uskutečňován hlavně pomocí financí zahraničních investorů, kteří na luxusnější výstavbě efektivněji investice zhodnotí, a zároveň mají silnou vyjednávací pozici vůči slabým a názorově nejednotným místním vládám s nedostatkem rozvojové strategie a koncepce (Novák, Temelová 2007).

Výše nastíněné projevy proměny sociální struktury byly v Praze zmírněny porevoluční regulací nájemného. V období socialismu se výše nájemného v různých lokalitách (bez závislosti např. na vzdálenosti od centra, lukrativnosti dané oblasti) příliš nelišily. Aby krátce po revoluci, proběhlých restitucích, privatizacích a liberalizaci cen a nájmu nemovitostí nedošlo k výrazným cenovým skokům, což by mohlo způsobit velké nepříjemnosti mnoha obyvatel a celkový chaos na trhu, byla v prvním porevolučním období zavedena regulace nájemného, kdy byla stanovena jeho maximální výše. Následně vláda umožnila postupnou deregulaci tím způsobem, že byla stanovena nejvyšší možná míra meziročního navýšení nájmu. Tato prvotní regulace a následná řízená deregulace nájemného usnadnila situaci mnoha sociálně slabším domácnostem bydlicím v atraktivních částech města, kde tržní nájemné bylo výrazně vyšší, než takto regulované (Sýkora, 2001 b). Tímto způsobem byl dozajista zpomalen průběh proměny sociální struktury některých lukrativních oblastí.

Shrnutím této kapitoly může být, že ve vybraných lokalitách Prahy probíhají relativně významné revitalizační procesy podobné jako v dalších postsocialistických městech. Vzhledem k tomu, že obecně mohou takové procesy mít jak pozitivní tak i negativní dopady, mnoho odborníků mělo po změně politickoekonomického systému obavy, aby se v čase zkoncentrované transformační procesy do budoucna neprojevíly výrazným zhoršením životních

podmínek některých sociálních skupin obývajících město. Zatím proměny nejsou tak prudké, aby přinášely v celospolečenském měřítku opravdu výrazné problémy. Přesto se domnívám, že je záhodno toto riziko prozkoumat detailněji a zaměřit se na životní podmínky sociální skupiny zřejmě jedné z nejhroženějších, tedy seniorů žijících ve městě.

2.3 PROBLÉMY SENIORŮ V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ A VLIV TRANSFORMACÍ LOKALIT

Jedním ze zásadních aspektů demografického stárnutí obyvatelstva je život seniorů ve městech, tedy problémy, ale i příležitosti, které městské prostředí seniorům přináší. Výzkum toho, s jakými nástrahami se senioři musí ve svém (nejen) každodenním životě ve městě potýkat, je důležitý, protože je samozřejmě záhodno zajímat se o problémy znevýhodněných sociálních skupin obyvatel. Tato důležitost je navíc výrazně umocněna tím, že, jak již bylo nastíněno výše, demografické stárnutí je jedním z hlavních demografických procesů současné společnosti. Druhým výrazným globálním společenským procesem je urbanizace, tedy stěhování obyvatel do městského prostředí. V důsledku obou těchto procesů dochází ke značnému nárůstu počtu seniorů žijících ve městech, a to jak v absolutních, tak v relativních číslech (v poměru vůči zbytku populace). V rozvinutých zemích v současnosti žije v urbánním prostředí asi 80 % seniorské populace (nad 60 let) (MPSV 2009), v ČR asi 74 % (demografická ročenka ČR 2014), přičemž se dá předpokládat, že tento podíl v budoucnu dále poroste.

2.3.1 Globální města přátelská seniorům

K danému tématu určitě patří zmínit projekt Světové zdravotnické organizace (WHO) „Age-friendly Cities“ (Globální města přátelská seniorům), započatý roku 2005. Ten je zřejmě nejvýraznějším globálně zastřešujícím projektem zabývajícím se o téma života seniorů ve městech. Vychází z tzv. politiky aktivního stárnutí; ta je podle Politického rámce pro aktivní stárnutí (Policy Framework on Active Aging), dokumentu představeného WHO v roce 2002, definována jako „*optimalizace příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečí zaměřená na zvýšení kvality života v průběhu stárnutí*“ (MPSV 2009, s. 5).

Cenné na projektu je to, že se zaměřuje na tzv. žitou zkušenost, tedy zjišťuje přímo od seniorů, s jakými problémy se potýkají v každodenním životě, jaké bariéry ve fyzickém i sociálním prostředí jim znepříjemňují každodenní aktivity. Tyto poznatky potom mohou městští plánovači a politici začleňovat do lokálních akčních plánů a strategií a tím vytvářet města s přívětivějším prostředím pro stárnutí (MPSV 2009).

2.3.2 Vztah kvality života seniorů a městského prostředí

WHO tak ve svém průvodci k projektu Age-friendly cities (MPSV 2009, dále jen *Průvodce*) uvádí osm základních kategorií prvků, které by se ve městech měly nalézat (veřejné prostory a budovy, bydlení, doprava, zapojení do společnosti, respekt a sociální začlenění, občanské zapojení a zaměstnanost, komunikace a informace, komunitní sociální a zdravotní služby), včetně charakteristik, které by tyto prvky měly vykazovat, a funkcí, které by měly splňovat. Toto dělení následující část nekopíruje, nicméně je jím do jisté míry inspirována.

2.3.2 a) Vnější prostředí

V *průvodci* (MPSV 2009) jsou zmíněny rozličné charakteristiky fyzického prostředí, jejichž kvalitu je třeba sledovat a usilovat o její zvyšování. Mezi hlavními sledovanými atributy fyzického prostředí figuruje například celková čistota prostředí, míra hluku, množství udržované zeleně, dostatek přístřešků, míst k odpočinku a posezení, případně toalet. Dále je velmi často zmiňována bezpečnost, a to jak ve smyslu ochrany před zločinem (dostatečné osvětlení, dostatečně udržovaná zeleň, případně adekvátní množství policistů v ulicích), tak ve smyslu předcházení zranění (opravené a udržované chodníky, neklouzavé povrchy, dostatečné světelná signalizace na přechodech). Pokud je pocit bezpečí vyšší, senioři častěji vychází ven z domova, což posiluje jak fyzické, tak psychické zdraví (navazování a udržování sociálních kontaktů) (Patterson a Chapman 2004, Föbker a Grotz 2006). Důležitým aspektem fyzického prostředí je bezbariérovost, tedy neexistence zbytečných překážek zabraňujících pohodlnému pohybu (například moc strmé či vysoké schody, příliš úzké chodníky, krátké intervaly u semaforů) (MPSV 2009). Podobné faktory znepríjemňující aktivní stárnutí uvádí i Vidovičová a Gregorová (2010), které mimo již zmíněné píše například o nutnosti údržby komunikací v zimním období či požadavku na umístování zábradlí ke schodům. Důležitým aspektem všech fyzických atributů prostředí je, že při dostatečné snaze a adekvátních investicích do revitalizačních opatření lze případné nedostatky relativně jednoduše upravit tak, aby prostředí bylo uživatelsky příjemné, téma není nijak kontroverzní a panuje víceméně obecná shoda, jak současný stav zlepšovat. Jak píše Sýkorová (2012), pro většinu respondentů jsou jisté nedostatky výše zmíněných aspektů vnějšího prostředí zpravidla únosné a zvládnutelné (samozřejmě není-li stav zcela extrémní). Podobný závěr vychází i z výzkumu Vidovičové a Petrové Kafkové (2012), ve kterém 79 % respondentů uvedlo, že jsou spíše či velmi spokojeni s prostředím svého bydliště a okolí.

2.3.2 b) Bydlení

Zásadní potřebou jakéhokoli obyvatele města je bydlení, což pro seniory samozřejmě platí také. Základním kamenem problematiky bydlení seniorů je finanční dostupnost. Pro mnoho seniorů může být schopnost platit nájem s rostoucím věkem čím dál větším problémem. Jak uvádí například Galčanová a Petrová Kafková (2012), náklady na bydlení jsou zpravidla zdaleka nejvýraznější složkou ve výdajích v rozpočtu seniorských domácností, zvláště v případě nájemního bydlení. Feldman a kol. (2004) tvrdí, že více než polovina obyvatel starších 65 let utrácí více než 30 % svého příjmu za bydlení. Kuchařová (2002) píše, že podle jejího výzkumu dostatek prostředků na bydlení uvádí pouze 57 % dotázaných seniorů (ve věku 60+). Určitou jistotu sice může nabízet bydlení ve vlastním, nicméně jak píše Vidovičová a Gregorová (2010), i vlastní bydlení může přinášet problémy jak finanční (neschopnost platit daň z nemovitosti - která se navíc zvyšuje, pokud se zvyšuje hodnota nemovitosti například díky zlepšování okolního prostředí – či náklady na běžnou údržbu) či fyzické (snížená schopnost starat se adekvátně o nemovitost). Velikost domácnosti se navíc zpravidla časem zmenšuje, v důsledku čehož mnoho stárnoucích obyvatel žije ve zbytečně velkých prostorech, čímž jim vznikají relativně vyšší náklady na nájem/daň z nemovitosti, údržbu, topení, energie atd (Golant 1992 in Lehning 2010, s. 2). Přes tyto problémy si dle Feldmana a kol. (2004) více než 90 % stárnoucích obyvatel přeje zůstat ve stávajícím bydlení (tedy ve známém prostředí a mezi svými známými a sousedy), co nejdéle to lze. V této snaze mohou lokální vlády svým obyvatelům pomáhat podporou více „age-friendly“ bydlení, např. půjčkami, výhodnějšími prodeji pozemků apod. investorům, kteří do svých projektů zahrnou např. bezbariérové vstupy, menší/levnější byty a další vybavení, které mohou usnadnit život starším lidem (to se nabízí nejdříve diskutovat právě se seniory); stejně tak lokální samosprávy mohou poskytovat podporu (formou půjček, grantů) přímo seniorům, kteří chtějí své bydlení více upravit svým potřebám, ale nemají na to finance (Lehning 2010). *Průvodce* (MPSV 2009) jako další aspekt spokojenosti seniorů s bydlením zmiňuje dostatek sociálního a obecního bydlení v lokalitě, ideálně s dostupnými podpůrnými službami pro seniory a s dostupnými informacemi o těchto službách.

2.3.2 c) Doprava

Dalším seniory často zmiňovaným faktorem spokojeného života je kvalita dopravy. Co se týče mobility seniorů, velká část cest se odehrává pěší chůzí, druhou podstatnou složkou je kvalitní veřejná doprava. Možnosti pěší chůze jsou (kromě vlastního zdravotního stavu jedince) ovlivněny zejména charakteristikami veřejných prostor zmíněnými výše (např. tvorba nových

chodníků, oprava a rozšiřování starých, zlepšení podmínek pro přecházení ulic) (Heath 2006). Co se týče veřejné dopravy, kvalitní veřejná doprava zvyšuje míru soběstačnosti, poněvadž zejména díky ní mohou senioři cestovat za službami, které jim chybí (případně jsou levnější), dopravit se za přáteli či příbuznými (a tedy udržovat sociální kontakty) a celkově tedy rozšiřovat prostor svých aktivit a nezůstávat jen v okolí svého bydliště (Sýkorová 2012). Temelová a kol. (2010) uvádí čtyři základní faktory spokojenosti s mhd – finanční dostupnost, komfort, bezpečnost a bezbariérovost. Tyto základní faktory dále rozšiřuje *Průvodce* (MPSV 2009), který z hlediska komfortu a bezbariérovosti zmiňuje nejen dopravní prostředky jako takové, ale i zastávky a nádraží, které by měly být (podobně jako v sekci o venkovních prostorech) čisté, osvětlené, bezpečné a schopné ochrany před nepříznivým počasím. Dále je důležité, aby veřejná doprava dostatečně pokrývala všechny oblasti v rámci města, s akcentem na pro seniory důležitá místa – nemocnice, zdravotnická centra, seniorská komunitní centra, nákupní centra atd. Tím se dostáváme k dalšímu podstatnému hledisku kvality životního prostředí, kterým je dostupnost služeb.

2.3.2 d) Dostupnost služeb

Tím, jak se s rostoucím věkem zmenšuje prostor, v rámci kterého se stárnoucí občané pohybují, je čím dál důležitější, aby lokalita nabízela co nejširší škálu služeb zejména každodenní potřeby a co nejvyšší míru občanské vybavenosti (Temelová a kol. 2010). Lepší dostupnost obchodů a služeb každodenní potřeby je výrazným pozitivem života ve městě oproti životu na venkově (Smith 2009 ve Vidovičová Gregorová 2010, s. 83). Dostupnost služeb samozřejmě není ovlivněna pouze samotnou vzdáleností, roli hrají i další faktory, například kvalita infrastruktury, bezpečnost, bezbariérovost, dostatek míst k odpočinku, dostatečné osvětlení, kvalitní veřejná doprava (tedy faktory již zmíněné v předchozích částech kapitoly) (Musil 1982, Föbker a Grotz 2006). Cesty za nákupy a službami navíc plní nejen funkci čistě praktickou, ale i funkci sociální a komunikační (Musil 1971); adekvátní dostupnost služeb je tak pro seniory důležitá nejen z fyzického, ale i sociálního hlediska (Gabriel a Bowling 2004).

2.3.2 e) Sociální vyžití

Zmíněné sociální hledisko je obecně velmi důležitým aspektem spokojeného stárnutí. Jak píše Rychtaříková (2002 b), adekvátní sociální vyžití je zásadním faktorem životní spokojenosti seniorů; roli hraje četnost i kvalita sociálních kontaktů, společenská podpora a participace na veřejném životě, sdílení podpory a vzájemnosti. Důležité jsou dobré sousedské vztahy, na které je možno se spolehnout a které zvyšují soudržnost čtvrti a pocit sociální stability (Temelová a kol. 2010). Známí, přátelé a sousedi v blízkosti jsou dle Sýkorové (2012)

základním předpokladem vazby seniorů k místu (která je zpravidla výrazná z několika důvodů – patriotismus, sociální zakořeněnost, známost prostředí, přednosti města s ohledem na dostupnost služeb, vlastnictví nemovitosti, i prostě zbytečnost stěhování v pozdějším věku). Zapojení do společnosti považuje za zásadní pro příjemné stáří i *Průvodce* (MPSV 2009), který vyzdvihuje například pozitivní vliv široké nabídky komunitních aktivit pro seniory, snahy o zapojení i izolovaných seniorů do těchto setkání a aktivit, občanské zapojení (například do procesu rozhodování obce o otázkách, které se jich týkají, či dobrovolných aktivit, kde mohou využít například své znalosti o historii a životní zkušenosti).

Výše nastíněný přehled postihuje základní faktory ovlivňující spokojené stárnutí ve městech. Nepochybně nepokrývá všechny aspekty, které mohou hrát roli v hodnocení životní spokojenosti seniorů, stejně tak členění do několika sekcí je nutno brát s rezervou, protože jednotlivé charakteristiky se mohou navzájem prolínat, ovlivňovat či přímo umocňovat. Přesto si myslím, že pro základní orientaci v tématu je souhrn dostačující. Následující část se věnuje teoretickému vymezení toho, jak mohou být popsány faktory, i kvalita života a životní spokojenost celkově během stáří ovlivněny transformačními procesy.

2.3.3 Vztah kvality života seniorů a proměn městského prostředí

Revitalizační a transformační procesy jsou obecně považovány za pozitivní změnu k lepšímu. Vidovičová a Gregorová (2010) však píše, že revitalizaci sice zpravidla vnímáme jako proces obnovy, ovšem zásadní je kdo a co, pro koho a jak rozhoduje, co se bude obnovovat a jakým způsobem. Tytéž autorky totiž dále zdůrazňují ambivalenci revitalizačního procesu, když ten nerovnoměrně zasahuje různé sociální skupiny; procesy obnovy obecně zvyšují riziko sociálního vyloučení jedinců, pro které je složitější se přizpůsobit novým podmínkám, tedy i většiny důchodců (Vidovičová a Gregorová 2010). Fakt, že z výhod revitalizací zpravidla těží jen některé skupiny obyvatel (procesy postrádají celospolečenskou užitnost – např. knihovny, muzea, parky), uvádí sami seniorští respondenti výzkumu Sýkorové (2012). Vidovičová a Petrová Kafková (2012) tudíž zdůrazňují, že při tvorbě městských politik (včetně plánování revitalizací) by se měl analyzovat dopad na všechny dotčené sociální skupiny, tedy i významnou skupinu seniorů.

Spolu se stářím a s úbytkem fyzických sil se aktivita lidí v prostoru obvykle snižuje, dochází k tzv. „smršťování prostoru“ (zmenšování akčního radia), lokální prostředí tak hraje čím dál větší roli; senioři velkou část času tráví v lokalitě, kde bydlí, proto se jich probíhající

změny, které mohou významně ovlivňovat rezidenční prostředí, každodenní život a rezidenční spokojenost, dotýkají relativně nejvíce a zároveň mají omezené možnosti alternativy (Temelová a kol. 2010, Galčanová a Petrová Kafková 2012). Dle Golanta (1984 in Temelová a kol. 2010, s. 97) silná psychická vazba na prostředí zvyšuje míru životní spokojenosti seniorů, ovšem o to silněji však vnímají případné proměny lokalit. Musil (1982) tvrdí, že senioři se na změny hůře adaptují a změny v lokalitě tak mohou být naopak výrazným stresovým faktorem. Vidovičová a Gregorová (2010) píší, že senioři sami často vnímají ambivalenci procesu revitalizace, kdy pozitivně hodnotí zlepšování fyzického prostředí (o které třeba i sami usilovali), avšak toto zlepšení jim mnohdy zároveň přináší finanční a další problémy. Neyden a kol. (2006) uvádí z možných negativ krom růstu životních nákladů, špatné dostupnosti služeb, nemožnosti dovolit si luxusnější služby a nakupování v nových obchodech také tlak vytvářený realitními makléři, ztrátu genia loci místa, vykořeněnost, nesdílení nového životního stylu; na druhou stranu z potenciálních pozitivních dopadů jmenuje i naopak zlepšení nabídky služeb, zvýšení potenciálu pro podnikání, zvýšení zaměstnanosti a tudíž snížení sociálních problémů; z hlediska fyzického prostředí uvádí zlepšení estetiky prostředí, zvýšenou bezpečnost, atraktivnější veřejná prostranství a plochy veřejné zeleně. Podobně Sýkorová (2012) píše, že zlepšení kvality fyzického prostředí je pozitivně hodnoceno jak z estetického (např. opravené fasády domů), tak funkčního hlediska (např. zateplení objektů, výstavba výtahů).

Přes nastíněnou nejednoznačnost hodnocení dopadů proměn lokalit na seniorskou populaci například z výzkumu Vidovičové a Petrové Kafkové (2012) vychází, že většina seniorských respondentů (okolo 85 %) nejen vnímá výraznou dynamiku fyzického i sociálního rozvoje ve své čtvrti, ale to ve většině (opět okolo 85 %) pozitivně; toto hodnocení hodně závisí na sociodemografickém kontextu: pokud je ve čtvrti stále významný podíl žijících seniorů, jsou změny vnímány kladně, pokud se ale výrazně mění sociální struktura čtvrti a významně ubývá starší populace, jsou změny hodnoceny spíše negativně. Mezi další kontextuální charakteristiky můžeme zařadit i místní institucionální prostředí, aplikace relevantních politik a jejich dopad na populaci seniorů (Vidovičová a Gregorová 2010) či cena a kvalita bydlení v lokalitě - obyvatelé levnějšího bydlení nižší kvality jsou dle jejich výzkumu více ohroženi tlakem na vymístění (Newman a Wyly 2006). Nicméně ač z například z výše uvedeného výzkumu vychází převážná spokojenost s dopady proměn (Vidovičová a Petrová Kafková 2013), nelze se jednoduše smířit s tím, že někteří spokojeni nejsou, je důležité se naopak zaměřovat na ty problémové aspekty (ať už co se týče dostupnosti bydlení, služeb, znečištěného či jinak rizikového okolí bydliště), blíže tyto nástrahy zkoumat a snažit se je řešit; navíc pokud průzkum probíhá v určité lokalitě,

nelze jednoduše postihnout obyvatele, kteří už byli z lokality vytlačeni (Galčanová a Petrová Kafková 2012).

Nejčastěji zmiňovanými negativy revitalizačních a transformačních procesů jsou zřejmě zvyšování nákladů na bydlení a uspokojování základních životních potřeb, zhoršená dostupnost těchto základních potřeb a změna sociálního klimatu lokality. Co se týče bydlení, během procesů proměny dochází vlastně „jen“ ke zrychlení procesu zdražování ceny bydlení, jehož charakteristiky včetně možností snižování negativních dopadů byly nastíněny v předchozí části kapitoly. Na seniory může být vyvíjen tlak, který může být dle Newmana s Wylyho (2006) různého typu – snaha o demolici domu, změna vlastníků nemovitosti, zvýšení nákladů na bydlení ale i neformální tlak a obtěžování ze strany nových vlastníků, ústící až ve výpověď z bytu. Krom možnosti bydlení ve vlastním (kterou samozřejmě nemá každý, navíc i ta přináší některé výše zmíněné problémy) zmiňují Vidovičová a Gregorová (2010) i některé institucionální nástroje řešení či zmírňování problémů s bydlením, například regulace nájemného, existence sociálního bydlení, obecních bytů, chráněného bydlení. Dále existují samozřejmě i individuální strategie vypořádání se s tlakem na vymístění, mezi nimiž autorky ve stejném článku uvádí smíření se s nižší kvalitou bydlení, vícegenerační spolubydlení, spolubydlení s přáteli apod.

Co se týče nabídky služeb, zpravidla jsou v literatuře v souvislosti s procesy proměn lokalit zmiňována negativa jako mizející obchody a služby pro ekonomicky slabší obyvatele, které jsou nahrazovány službami pro firmy, turisty a obecně ekonomicky silnější obyvatele (Sýkora 2001 b). V rámci komercializace roste tlak na ekonomické využití prostoru, v důsledku čehož nejen bydlení, ale i méně výnosné služby a obchody (což jsou zpravidla služby každodenního užitku) bývají vytlačovány z lukrativních oblastí, mezi něž se revitalizované oblasti řadí (Temelová a kol. 2010). Na tuto proměnu nabídky maloobchodů, kdy jsou levné každodenní služby nahrazovány obchody, jejichž nabídka je příliš neoslovuje (vybavení bytů, butiky s luxusním oblečením, herny a zábavní podniky), si senioři dle výzkumu Sýkorové (2012) často stěžují. Naopak z výzkumu Galčanové a Petrové Kafkové (2012) vychází závěr, že spokojenost seniorů s dostupností každodenních služeb převládá. Temelová a kol. (2010) píše, že zatímco v centru Prahy respondenti nejsou moc spokojeni s dostupností a nabídkou služeb, na Smíchově (tj. v lokalitě vnitřního města, která prošla poměrně výraznou revitalizací) naopak přinesla výstavba nových obchodních center možnosti nákupů i pro nižší příjmové skupiny. Z příkladů je tedy znát, že záleží hodně na místním kontextu a je těžké poznatky zobecňovat, ke každé zájmové lokalitě je třeba přistupovat individuálně. Nicméně lze s jistotou říci, že, jak dále uvádí Temelová a kol. (2010), regenerované oblasti by měly usilovat o co nejpestřejší funkční

strukturu, tak aby pokrývaly preference co nejširšího spektra obyvatel a odpovídaly tak potřebám heterogenizující se populace.

V důsledku zhoršujících se podmínek bydlení, dostupnosti služeb pro seniory a celkového zvyšování životních nákladů se v souvislosti s proměnami lokalit často mluví o vymístování (displacement) ohrožených skupin obyvatel. Toto vymístění nemusí být přímo fyzické, může být i psychické/sociální, kdy pocity vymístění způsobují rychlé proměny prostředí, jeho přizpůsobování jiným skupinám obyvatel, malá šance na ovlivnění vývoje lokality směrem, jaký by jedinci byl bližší, ztráta sociálních kontaktů; to může být značně psychicky i sociálně náročné (Vidovičová a Gregorová 2010, Galčanová a Petrová Kafková 2012). Dle Sýkorové (2012) jsou seniory poměrně negativně hodnoceny krátkodobější pronájmy a relativně rychlá cirkulace nájemníků (což souvisí s obecně větší flexibilitou trhu s bydlením – oblibou spolubydlení a právě krátkodobých nájmu), což neodpovídá jejich představě sousedské spolehlivosti, angažovanosti, komunitního soužití, bližšího kontaktu. Příchod nového obyvatelstva do lokality narušuje původní sociální klima a kontakty (Temelová a kol. 2010), mohou nastávat konflikty mezi životními styly seniorů-starousedlíků s mladými přistěhoválými „profesionály“ (Sýkorová 2012). Ve stejném článku však tatáž autorka píše, že existují naopak i výzkumy dokládající rostoucí rezidenční spokojenost a benefity plynoucí seniorům z revitalizačních procesů – nejen z investic do fyzického prostředí (budov i veřejných prostranství) a z rostoucí bezpečnosti, ale právě i z rozšíření sociálních sítí o nové obyvatele; zároveň některé výzkumy dokládají sice výměnu obyvatelstva, ale spíše pomalou a postupnou, než nějakou prudkou a dramatickou. Respondenti jejího vlastního výzkumu taktéž výrazný tlak na odstěhování u sebe ani svých známých nepociťují; proměny sociálního prostředí považují za přirozené (úmrtí, stářím podmíněný přesun za zdravotní péčí).

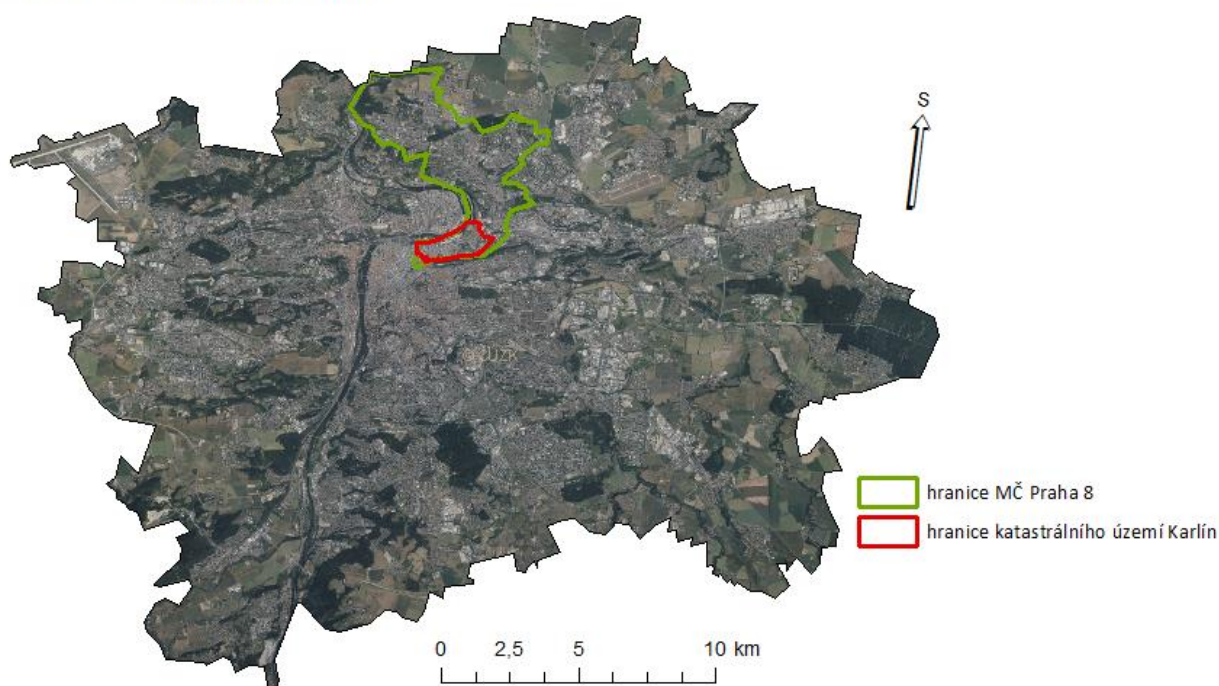
Jak již bylo uvedeno, revitalizace a transformace jsou velmi ambivalentními procesy, a to nejen tím, že mohou různě postihovat příslušníky různých sociálních skupin v lokalitách žijící, ale i tím, že příslušníky jedné sociální skupiny – v našem případě seniorů – mohou být hodnoceny zcela odlišně. Jak je vidno z uvedeného výše, je opět nutné konstatovat, že většinu poznatků popsaných v dostupné literatuře nelze jednoznačně zobecnit (už jen proto, že jsou mnohdy zcela protichůdné) a chceme-li vystihnout hodnocení procesů proměny v konkrétní lokalitě, nesmíme se domnívat, že stačí pouze zasadit poznatky z výzkumů v jiných lokalitách do daného prostředí.

3 METODIKA

3.1 ZÁJMOVÁ LOKALITA

Pro svou případovou studii jsem si vybral území Karlína. Ten je samostatným katastrálním územím spadajícím do správy městské části Praha 8. Hlavní zájmovou lokalitou pak byl Karlín v užším slova smyslu rozkládající se mezi Florencí a Invalidovnou, respektive Vltavou a Vítkovem. Tato lokalita se vyznačuje specifickým charakterem nejen zástavby, ale i vývoje v socialismu a průběhu transformačního vývoje v období po změně režimu a hlavně v období po povodních v roce 2002. Na obrázku 1 lze vidět lokalizaci Karlína v rámci Prahy.

obr. 1: Lokalizace Karlína v rámci Prahy

Zdroje: ArcČR 2.0, geoportal.cuzk.cz, Historický GIS

Karlín byl založen roku 1817 jako nejstarší pražské předměstí, ovšem již koncem osmnáctého století se na tomto území začaly budovat první továrny. Během devatenáctého století se zde průmysl rychle rozvíjel, a spolu s tím do Karlína přicházelo mnoho nových obyvatel – zaměstnanců místních podniků (Míka 2011). O rozvoji svědčí prudká výstavba nových obytných domů, postupné vybudování přístavu, nádraží Těšnov a zavedení tramvajové tratě mezi Karlínem a Libní, jež byla první funkční tramvajovou tratí v Praze (Šmídová 2014). Důsledkem celkového rozvoje bylo mimo jiné to, že se Karlín na přelomu devatenáctého a dvacátého století v podstatě neměl kam rozrůstat do šířky a bylo tak pro potřeby průmyslu i

bydlení (zejména pracovníků místních továren – rychlá tvorba nových pracovních míst zvyšovala poptávku po levném bydlení) intenzifikovat zástavbu, což bylo prováděno hlavně zástavbou prostorných vnitrobloků, dostavbou nových pater a nahrazováním starých původních budov novými, zejména továrními budovami (Ilík, Ouředníček 2007). V roce 1922 se stal Karlín součástí tzv. Velké Prahy a až do druhé světové války se stále více integroval do společenského života Prahy (Šmídová 2014).

V období socialismu Karlín postupně stagnoval. Podobně jako u dalších lokalit vnitřních měst se do jeho rozvoje či alespoň údržby v rámci socialistického plánování téměř neinvestovalo, protože větší potenciál byl viděn v rozvojových plochách na okrajích měst, kde se budují rozsáhlá sídliště a kam směřuje většina investic (Novák, Temelová 2007). Karlín se svými průmyslovými podniky, nekvalitním, neudržovaným bydlením a hlukem z dopravy upadal a přitahoval hlavně sociálně slabé skupiny obyvatel; na konci období socialismu předcházela Karlín – oprávněně – velmi špatná pověst (Ilík, Ouředníček 2007).

Po změně režimu se však i díky tomuto úpadku objevuje velký rozvojový potenciál Karlína. Ilík a Ouředníček (2007) uvádí tři hlavní aspekty, kterými byl umožněn a podpořen dynamický vývoj. Zaprvé je to privatizace průmyslových podniků v čele s ČKD. Většina těchto podniků ale v rámci obecně probíhající deindustrializace ještě během devadesátých let prošla úpadkem, byla zavřena a stala se nepotřebnými brownfields. Takovýto na první pohled negativní průběh však otevřel prostor pro nové investice do lokality. Tento prostor vzápětí začali využívat soukromí investoři, pro které bylo ze začátku transformačního období atraktivní hlavně městské jádro, ovšem po vyčerpání dostupných ploch v jádru začali hledat nové možnosti a Karlín jim takovou možnost nabízel. Jeho potenciál byl umocněn, podobně jako u dalších lokalit vnitřních měst, velmi dobrou dopravní dostupností jak automobilovou, tak veřejnou dopravou.

Karlín se tak postupně dostal do středu zájmu investorů, přičemž tato jeho obliba paradoxně ještě vzrostla po roce 2002, kdy byl značně poškozen povodněmi. Několik objektů bylo v důsledku nenávratného poškození statiky zbouráno, některé se zřítily samy od sebe. Na uvolněných pozemcích tak ovšem mohla začít nová výstavba, poškozené domy prošly rekonstrukcí. Do obnovy veřejných prostranství, komunikací a do dalších nutných investic byly vloženy stovky milionů korun (Richterová 2015). Karlín je často zmiňován jako příklad rychle se měnícího území Prahy a proto se nabízí jako vhodná lokalita pro výzkum dopadů proměn na některé obyvatele.

3.2 SBĚR DAT

Vzhledem k tomu, že cílem práce je obecně získání vhledu do vnímání každodenních situací a problémů jedince, vhodným přístupem k výzkumu byl zvolen přístup kvalitativní. Jeho hlavními výhodami jsou v případě této práce možnost blíže nahlédnout do konkrétního problému, zkoumat ho v přirozeném prostředí a tudíž snáze pochopit lokální příčinné souvislosti (Hendl, 2008). Za účelem provedení kvalitativního výzkumu jsem využil polostrukturované rozhovory. Jejich výhodou je dle Galleye (2014) dostatečně velký prostor pro respondenta, aby se mohl vyjádřit i k relativně komplexním problémům a to v adekvátní hloubce a detailu. Úkolem tazatele je v tomto podporovat komunikačního partnera a zabránit přílišnému odchýlení od tématu pokládáním správných sondážních otázek (Harrell, Bradley 2009).

Při přípravách na rozhovory jsem vycházel z informací, které jsem získal během studia odborné literatury a následného zpracování teoretické části této práce. Na základě těchto informací jsem byl schopen předem určit témata, která by mohla být v rozhovorech relevantní a v rámci těchto témat potom vytvořit předpis konkrétních otázek do rozhovoru. Kromě otázek cílených konkrétně na předpokládané problémy byly do seznamu zařazeny i otázky, které měly za cíl respondenta naladit na rozhovor, rozprávět, a vybudovat vzájemný vztah mezi tazatelem a respondentem. Na závěr byly zařazeny otázky obecnějšího rázu, s cílem nějakého shrnutí celého problému respondentem. Je třeba podotknout, že jsem byl dopředu připraven na to, že rozhovory pravděpodobně nebudou probíhat podle předpisu a tedy určené struktury, počítal jsem s tím, že na některé otázky nebude vhodná příležitost se zeptat, naopak během rozhovoru bude potřeba reagovat a vývoj a tak vyvstane spousta otázek mimo seznam. Proto se domnívám, že ač jsem si předem připravoval zmíněný předpis otázek, šlo o rozhovory nikoli strukturované, nýbrž polostrukturované.

Dalším krokem bylo oslovení vhodných komunikačních partnerů. Předem jsem si stanovil podmínky, které musí vybraní komunikační partneři splňovat. První podmínkou bylo dosažení seniorského věku, tedy věku nad 65 let. Zadruhé měli respondenti mít adekvátní přehled o každodenním dění v Karlíně, v nejlepším případě po dobu minimálně několika let bydlet v lokalitě Karlína. Tyto podmínky byly splněny u všech respondentů až na jednu výjimku, do výzkumu byl zařazen komunikační partner, který v Karlíně žil přes padesát let, poslední čtyři roky sice bydlí mimo Karlín, ale v Karlíně se stále pravidelně

pohybuje (navštěvuje místní Sokol) a v lokálním dění se dostatečně orientuje. Usoudil jsem, že rozhovor i s tímto respondentem může být velmi přínosný.

Oslovení proběhlo skrz tři různé kanály. Zaprvé jsem po dohodě s vedoucí obvodního ústavu sociálně zdravotnických služeb Prahy 8 opakovaně navštívil karlínský klub seniorů, kde jsem postupně provedl šest rozhovorů. Dále jsem dvakrát navštívil karlínský Sokol, kde jednou týdně probíhá cvičení pro seniory. Zde jsem provedl rozhovory s dalšími pěti respondenty. S dalšími dvěma vhodnými respondenty jsem si dohodl osobní schůzku přes sociální síť Facebook skrze žádost o rozhovor ve skupině zaměřené přímo na aktuální dění v Karlíně.

Na tomto místě je nutno zmínit, že právě zvolený způsob oslovování respondentů může průběh a potažmo i výsledky výzkumu do značné míry ovlivnit. Výše popsanými způsoby pravděpodobně mohlo dojít k oslovení takového vzorku seniorů, kteří jsou relativně aktivnější, sledují okolní společenské dění, kriticky ho hodnotí a případně jsou schopni do něj svým jednáním nějakým způsobem zasahovat. Názory, které v rozhovorech sdělují, tak pravděpodobně odráží tyto schopnosti a naopak třeba nezohledňují problémy, které mohou mít a řešit jiní, méně aktivní senioři. Tuto skutečnost je potřeba mít na paměti při interpretaci. Zmíněný fakt může být nicméně vnímán pozitivně, protože vzhledem k tomu, že práce mimo jiné sleduje proměny a vývoj prostředí lokality, je schopnost tyto proměny nějak registrovat a vyhodnocovat zcela zásadní.

Postupně jsem učinil rozhovory se třinácti seniory, jejichž věk se pohyboval mezi sedmašedesáti a osmdesáti lety, přičemž mezi respondenty byli tři muži a deset žen. Jedna z respondentek byla obyvatelkou domova s pečovatelskou službou, zbylých dvanáct komunikačních partnerů bydlelo ve vlastní domácnosti v běžných domech.

Dva rozhovory na vyžádání respondentů probíhaly ve skupině (dvou respektive tří respondentů). Tyto skupinové rozhovory mají své výhody i nevýhody, dle Hendla (2008) dochází k bezprostřednímu hodnocení kvality informace, respondenti si vzájemně kontrolují odpovědi a srovnávají svá stanoviska. Na druhou stranu je důležitým úkolem tazatele, aby věnoval stejný prostor všem účastníkům rozhovoru, aby eliminoval případné snahy o ovládnutí rozhovoru jedním nejprůraznějším jedincem. V tomto ohledu nenastal během skupinových rozhovorů problém a myslím, že výpovědní hodnota informace

získané od respondenta v samostatném rozhovoru je srovnatelná s hodnotou informace získané od respondenta ve skupinovém rozhovoru.

Jednotlivé rozhovory měly různý průběh, časové trvání se pohybovalo zhruba mezi dvaceti a osmdesáti minutami, podle sdílnosti respondenta a přínosnosti získávaných informací. Na začátek rozhovoru jsem vždy představil sebe a téma rozhovoru, stručný cíl této práce, následně byl vždy vyžádán souhlas s nahráváním za účelem snazší analýzy získaných dat, žádný z respondentů s tímto neměl problém. Během rozhovorů se vždy ukázalo, že skutečně nejde postupovat příliš podle předpisu otázek, docházelo ke změnám pořadí, upravování otázek, pokládání tzv. sondážích otázek, tedy nových na místě vymyšlených otázek reagujících na to, o čem respondent mluví v danou chvíli, prohlubujících informační hodnotu konkrétních zjištění. Zároveň bylo nutné poměrně často směřovat respondenty v rozhovorech tak, aby se získávané informace stále týkaly tématu rozhovoru. Je třeba zdůraznit, že se všechny rozhovory se odehrávaly v přívětivé atmosféře. Na konci rozhovoru kromě poděkování za ochotu ještě byla nabídnuta možnost zpřístupnění finální verze práce k přečtení.

Audiozáznamy z rozhovorů byly následně přepsány do textové podoby. Nešlo o doslovnou transkripci celých rozhovorů, která je časově velmi náročná, rozhovory byly očištěny o nadbytečnou nicneříkající slovní výplň a o některé pasáže v rozhovorech, které měly nulový informační přínos pro práci. Výsledné transkripty jsou přiloženy v příloze č. 1.

Po důkladném studiu rozhovorů byla určena základní témata, kolem kterých se rozhovory točí. Ta jsou zároveň názvy částí kapitoly s výsledky (vnější prostředí, bydlení, doprava, dostupnost obchodů a služeb, sociální prostředí a vyžití, a obecné hodnocení). V analytické části pak byla u každého rozhovoru hledána podtémata, která nesla nějakou relevantní informační hodnotu a tyto informace byly následně spolu s názvem podtématu a spolu s tématem, pod které spadala, zaneseny do tabulky. V kolonce s popisem informace také bylo zároveň barevně znázorněno, byl-li daný jev hodnocen spíše pozitivně (zelená), neutrálně (černá) či negativně (červená). Výslednou tabulku z jednoho takového rozhovoru ukazuje obr. č. 2.

Obr. 2: Ukázka výstupu z provedeného rozhovoru

téma	podtéma	popis
vnější prostředí	zeleň	nový park na Karlín. Nám. - nové stromy, nové záhony, nové lavičky, obnovená kašna
	pořádek	nepořádek u tříděného odpadu, odpady z obchodů -> rychle se zaplní, sprejerství, vyčlenit legální plochy, dostatek odp. košů
bydlení	nájem	drahý, platí asi 50 % příjmů, naštěstí se nezvyšuje (solidní majitel)
	stěhování	stěhovala se do manšního (garsonka)
	příspěvky	možnosti existují, příspěvky nejsou vysoké, ale využít se dá
doprava	sociální bydlení	Rosa (drahé, na to důchod nestačí)
	poloha	poblíž centra, dobrá pěší dostupnost
	prostředky	autobus, metro, tramvaj (tramvaj 8 dlouhé intervaly, v sobotu jen jeden vagon)
dostupnost služeb a obchodů	fluktuace	krátká trvanlivost
	návštěvnost	restaurace a kavárničky plné a hojně využívané, tolik ne místními
	přízpůsobení	hlavně občerstvení pro zaměstnance firem
	možnost nákupů	dostatek (Billa, Albert, Lidl), malé obchůdky moc ne, ale to nevádí
sociální klima a využití	trhy	příjemné
	nepřízpůsobiví	hluční, ničili park, lavičky; ubyli nebo se přestěhovali, změna k lepšímu
	zaměstnanci firem	je jich hodně, jen přes den; oživují lokalitu, využívají kavárny a restaurace
	sousedí	velká fluktuace, "studentská kolej", nejsou hlubší vztahy, slušní
	komunita	městský životní styl -> nejsou důvěrné styky, uzavřenost, v minulosti podobné (žádná změna), schází se zájmové skupiny
ostatní	aktivity	široká nabídka; kdo chce, má možnost; některé drahé, jiné dostupné; klub seniorů, kulturní akce
	nová výstavba	neutrální postoj, svědčí o potenciálu
	oddělení Karlína od P8 obecně	není důvod, P8 toho pro Karlín dělá dost pozitivní vývoj, zlepšení po všech stránkách, spokojenost, Karlín perspektivní, proměny cílí na mladé, ale dobré i pro seniory

Zdroj: vlastní výzkum

Po provedení analýz všech rozhovorů proběhla syntetická část, cílem které bylo poskládat informace ze všech rozhovorů na základě logického postupu dohromady. V jejím rámci byla spojována navzájem kompatibilní podtémata z různých rozhovorů (buď přímo shodná nebo s blízkou příbuzností) a informace z nich dávány dohromady. Během tohoto kroku byly občas dodatečně pozměňovány názvy podtémat, tak aby bylo jasnější, která k sobě patří (např. „nepřízpůsobiví“ (termín užitý přímo použitý v jednom rozhovoru) bylo upraveno na „sociálně slabší“ (tím do této kategorie patří v jiných rozhovorech v konkrétním kontextu zmínění „Romové“, „cikáni“ či „bezdomovci“)). Tímto postupem bylo dosaženo výsledků, jak jsou prezentovány v následující kapitole, tedy ke každému podtématu máme informace a hodnocení od všech respondentů, kteří se k němu nějak vyjádřili.

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Tato část prezentuje výsledky provedeného výzkumu, tedy předkládá získané a utříděné informace a to podle pěti jednotlivých výše uvedených kategorií (vnější prostředí, bydlení, doprava, obchody a služby, sociální klima a sociální vyžití). Výsledky jsou doplněné množstvím přímých citací za účelem dokreslení kontextu či konkretizace daného problému.

4.1 VNĚJŠÍ PROSTŘEDÍ

a) Zeleň

Co se týká vnějšího prostředí Karlína, většinou prvním a určitě nejčastěji zmiňovaným prvkem byla veřejná zeleň. V rozhovorech výrazně převažují pozitivní ohlasy (7 z 9 respondentů, kteří se k tématu vyjádřili), a to jak na množství parků (park na Karlínském náměstí (viz obr. 3), u Invalidovny, na Lyčkově náměstí), tak na jejich kvalitě. Ta se totiž v posledních letech významně zvýšila v souvislosti s rozsáhlými rekonstrukcemi prvních dvou zmíněných parků. Dvěma komunikačními partnery, kteří se v rozhovoru této problematice věnovali více, byl zmiňován fakt, že v parku na Karlínském náměstí byly jak zasázeny nové stromy, tak zachovány stromy starší, již vzrostlé. Dále oceňovali nové záhony s rostlinami, nové lavičky, obnovenou historickou kašnu, nové dětské hřiště či cvičební stroje pro seniory.

Obr. 3: Opravený park na Karlínském náměstí

Zdroj: autorské foto

Pouze jeden respondent projevil nespokojenost s vývojem stavu Karlínské zeleně s tím, že ta v Karlíně byla vždycky, přičemž v současnosti zezeň spíš ubývá, než přibývá. Další respondent pak hodnotil množství a kvalitu zeleně neutrálně, zároveň uvedl zajímavý postřeh týkající se percepce veřejné zeleně obyvateli, když by přidal „ ... možná i víc nějaký tý zeleně, oni teďka vykáceli to roští v tom parku na Karlínským náměstí, což asi na jednu stranu parku prospívá, ale na druhou stranu tý zeleně je tam tím pádem míň“.

b) Pořádek

Dalším výrazným tématem rozhovorů, ovlivňujícím u velké části mluvčích spokojenost se vzhledem vnějšího prostředí, byl pořádek veřejných prostranství. Ze sedmi názorů je pouze jeden neutrální, který říká, že co se týče pořádku, je stav zhruba stejný jako dřív, nijak výrazně se nemění. Zbytek komunikačních partnerů hodnotí míru a organizaci úklidu negativně. Čtyřmi respondenty je zmiňována špatná organizace, kdy nelze říci, že by se vůbec neuklízelo, ale spíše se tak činí neefektivně:

„Oni třeba čistěj ulice, projedou to autem, ale na chodnících to zůstane. A další den je to rozfoukaný a je to jako když se neuklízelo no. Oni si daj datum, maj to naplánovaný, ale jestli to bude dál padat nebo jestli to má nějaký význam, to neřešej.“

Nedostatkem, který zmiňovali jako důvod nespokojenosti dva další komunikační partneři, je přeplněnost kontejnerů na recyklovaný odpad. Hlavní příčinou toho je podle nich fakt, že v Karlíně sídlí velké množství podnikatelů, kteří zpravidla produkují relativně více odpadu, než domácnosti, a zřizovatel kontejnerů na tříděný odpad na to dostatečně nereaguje. V důsledku přeplnění pak zaprvé v některých případech létá odpad po okolí, zadruhé mohou někteří lidé na recyklaci zcela rezignovat.

„Co mě mrzí, že je tu hodně podnikatelů a je tu dost nepořádek. Podnikatelé mají hodně odpadu, tak dobře že recyklují, ale díky tomu jsou ty kontejnery pořád úplně přeplněné, hlavně u náměstí, u pošty, ale i jinde, a já jsem proto i přestala třídít. U toho parku to lítá právě i do parku.“

V jednom rozhovoru byl kladně hodnocen obecně dostatek odpadkových košů, taktéž v jednom rozhovoru komunikační partner kritizoval projevy sprejerství s tím, že by mohla městská část vyhradit pro sprejery více legálních ploch.

c) Bezbariérovost

Dalším aspektem spokojenosti s vnějším prostředím, které jsem považoval v rámci tematiky každodenního života seniorů za zásadní, byla bezbariérovost vnějšího prostředí. Nicméně téma bylo až překvapivě bezproblémové, většina komunikačních partnerů se tomuto tématu v rozhovorech neměla potřebu významně vyjadřovat, se současnou situací byli všichni, kdo vyjádřili svůj názor, spokojeni. Situace se podle všech oproti minulosti jednoznačně zlepšila.

„ ... oni tady udělali na těch přechodech takový ty snížení, taky myslím, že to je udělaný i pro slepce lepší, tak myslím, že se to zlepšuje. Já jsem zatím nic takhle nepotřebovala, ale třeba ty snížení jsou dobrý, i pro vozíčkáře ideální.“

d) Rekonstrukce

Výrazným zlomem ve vývoji kvality vnějšího prostředí byly povodně v roce 2002. Rozvojový impulz, který povodně Karlínu daly, byl v rozhovorech zmiňován velmi často. Popovodňové rekonstrukce jsou převážně hodnoceny naprosto pozitivně (7 z 8 výpovědí). Pouze jeden respondent se k rekonstrukcím vyjadřuje negativně s tím, že domy sice mají krásnou fasádu, ale vevnitř je stav neodpovídající.

„ ... navenek se říká, že Karlín tím získal, jsou krásný fasády a tak, ale přijdete do toho baráku, kterej se třeba privatizoval a má teda krásnou fasádu, ale uvnitř je všechno starý, ze začátku století.“

e) Nová výstavba

V osmi rozhovorech komunikační partneři zmiňují jako významný aspekt proměn Karlína novou výstavbu převážně kancelářských budov (viz obr. 4). Z provedených rozhovorů nevychází na tuto výstavbu jednotný názor. Tři respondenti se k tématu vyjadřují neutrálně, novou výstavbu berou jako fakt, s konstatováním, že většinou jde o kancelářské budovy. Jeden z nich podotýká, že taková výstavba svědčí o potenciálu, kterým Karlín disponuje, jiný podotýká, že ač se kanceláři staví až dost, dřív se v Karlíně v podobné míře nacházely továrny, tudíž jde o změnu k lepšímu. Pozitivní reakce na výstavbu jsou dvě, přičemž jedna respondentka kvituje, že se nestaví výškové budovy a zásahy do prostředí jsou dle ní dělané poměrně citlivě. Druhá respondentka hodnotí stavby selektivně, některým přisuzuje značnou kvalitu, zatímco jiné v rozhovoru zkritizovala poměrně prudce.

„Spousta těch starejch podniků už jsou předělaný na krásný, třeba to Forum Karlín nebo Studia Karlín se teď budou předělávat, takže vzniká mnoho kvalitních věcí, ale do toho se vytváří paskvily (...) strašné paskvily se tady v té krásné zástavbě pod vedením magistrátu nebo městské části dělají a na nás a naše protesty se absolutně kašle, to nemluví o Rohanu, Rohanský ostrov, to je krásná svébytná nová část. Nová výstavba v té historické ale vůbec nemá co dělat.“

Obr. 4: Kontrast mezi starými budovami a novostavbami

Zdroj: autorské foto

Zmíněnou citací se tudíž rovnou dostáváme k negativním hodnocením nové výstavby, která byla včetně již uvedené citace čtyři. Kromě pochybné estetické hodnoty pak respondenty bylo kritizováno špatné umístění či prostá nadbytečnost výstavby nových kanceláří.

„Mně berou dech jednotlivosti, jako výstavba skleněný office budovy na starým hřbitově u Invalidovny místo kapličky, to je naprosto zbytečný, tady je místo na Rohanským nábřeží, proč zrovna tam, zvláště když to nakonec stejně nepronajmou, páč to bude moc drahý, to mi vadí.“

4.2 BYDLENÍ

a) Náklady na bydlení

Co se týká problematiky bydlení, zcela je klíčovým faktorem ovlivňujícím spokojenost výše finančních nákladů. Tuto výši zásadně ovlivňuje fakt, zda člověk bydlí v nájemním či ve vlastním bydlení, v druhém případě pak, splácí-li stále hypotéku či nikoli. Z jedenácti komunikačních partnerů pět bydlí v nájemním a šest v privatizovaném bytě.

Lze tvrdit, že ti, co bydlí ve vlastním bydlení (případ dvou respondentů), jsou z finančního hlediska zpravidla v komfortnější situaci. V nejlepším případě pak platí jen poplatky za energie a údržbu, která „ ... *není malá samozřejmě, ale nejsou to ty hrůzy ... samozřejmě taková nějaká ta povinná částka není nízká, ale oproti tomu, jak vypadají ty nájmy, je přijatelná.*“

Druhý typ případu, který se týká čtyř komunikačních partnerů, je ten, že si vzali hypotéku na koupi bytu, kterou nyní splácí. V tom případě zůstává nutnost měsíčních splátek, ale zaprvé „*je to lepší, než platit nájem, z kterého zpátky nemáte nic. ... Ty penízky, které do toho dáte, si vlastně teda ukládáte.*“ Zadruhé se vyhnou zvyšování poplatků za bydlení, protože nájmy „*se zdražovaly právě, ale teď už nám ho zdražit nemůžou. Musí se platit ta hypotéka.*“

I v těchto případech však samozřejmě finanční situace některých respondentů může být vypjatá, existují různé strategie, jak se s finančním tlakem vypořádat. V případě dostatečné kondice se nabízí možnost ještě si k důchodu sehnat přivýdělek, což bylo zmíněno v jednom rozhovoru. Jiné řešení, ke kterému se uchýlili tři respondenti, je sdílení nákladů s ostatními členy rodiny.

„... *z devíti tisíc těch šest dám na bydlení no. Plus teda poplatky, takže zbývá necelá tisícovka, jak se říká, na chleba. Takže chtě nechtě musím jako dobrovolník nebo nějaká brigáda, abych prostě mohla nějak fungovat. ... Je to finančně náročné, ale když dáte třeba ty finanční prostředky s dětmi nebo rodinami dohromady a stojí se o to, aby se ten byt teda zprivatizoval, to prostě potom se řeší.*“

Ti, co bydlí v nájemním bydlení, se shodují, že jsou nájmy v Karlíně velmi drahé. Odhadovaná část z měsíčního příjmu, kterou dají na bydlení, se pohybuje mezi 50 % - 80 %. Výrazně se začaly výše nájmů zvedat po povodních v roce 2002. To je podle jednoho respondenta způsobeno zaprvé zvýšenou poptávkou po bydlení v Karlíně, za druhé rostoucí

kvalitou bydlení související s rekonstrukcemi. Vzájemný vztah růstu cen a kvality bydlení však není vždy vyrovnaný.

„ ... tak nějak to [majitel] zfušoval, takže ten byt teď, na to, že je po rekonstrukci, je na tom docela špatně, a místo necelých pěti platíme osm tisíc. Plus nám tam dal úplně předimenzovanej kotel, my máme byt 40 m² a máme tam kotel pro rodinnej barák. A ten taky podle toho žere, takže přes zimu jsme za dva měsíce platili dalších pět tisíc. ... A takových blbců tady asi bude víc v těch barákách. Snaží se na tom maximálně vydělat, ale zároveň tomu moc nerozumí, co dělá. Zbytečně utratil velký množství peněz. A myslím, že to nebude jedinej případ.“

Jiný komunikační partner příkládá zvyšování nájemného faktu, že se v okolí staví hodně kvalitních novostaveb, čímž se zvyšuje i hodnota původních domů.

„ ... v Karlíně se staví nové baráky, a jak jsou nové, tak ten průměr [cen nájemného] se zvyšuje. No a já jsem bydlel pořád ve starým a platit jsem měl jako za nový. ... Tady se platilo víc než v Pařížské ulici. Já jsem platil 147 Kč/m² a v Pařížské asi 145 Kč/ m² nebo co, a tady to byl zflikovanej barák, kde před válkou byly dva záchody na pavlači, tak domácí to pak udělal do každýho bytu, ale bylo to takový provizorní žejo.“

Samozřejmě senioři mají jistě možnosti a strategie, jak se dá špatná situace a finanční neúnosnost bydlení řešit. Existují případy, kdy se nájem průběžně příliš nezvyšuje.

„Nájmy teda jsou poměrně drahé, já teda mám menší byt, protože jsem se po smrti manžela přestěhovala sem do menšího, mám tady garsonku, ale platím zhruba 5000,- Kč, což je asi polovina mého důchodu. ... já mám štěstí, že majitel té mé garsonky je člověk solidní, takže nájem nijak zvlášť zatím nezvyšuje. ... Tak nevím, jak to bude v budoucnu, ale zatím je to dobré.“

Mezi další v rozhovorech zmíněné způsoby, jak se vypořádat s neuplatitelnými nájmy je buď možnost žádosti o příspěvek na bydlení, možnost přestěhování se do menšího či žádost o přidělení sociálního bydlení. Těmto možnostem se věnuji v dalších částech práce.

b) Příspěvky na bydlení

Relativně jednodušší v rozhovorech zmíněná forma sociální podpory je sociální příspěvek na bydlení. Ten je určený pro samostatně žijící osoby seniorského věku. Jedna z respondentek je přesvědčena, že možnosti, jak vyžít i ve špatné finanční situaci, existují.

„ ... když někdo třeba nemá rodinu a nemá ani to životní minimum, tak pro něj mohou být ty nájem vysoké, ale ony jsou i nějaké možnosti obrátit se na městský úřad nebo sociální poradnu nebo tak podobně, že přispějí něčím, myslím, že to není nic velké, ale vím, že třeba přispívají na byt, vím, že paní co tam bydlí naproti, tak má větší byt a té přispívají nějakou částkou, nevím jakou, na ten byt, takže se to dá.“

Jiná z komunikačních partnerů v rozhovoru potvrdila, že jí uvedený příspěvek na bydlení výrazně pomáhá.

„Mám dva důchody, vdovskej a starobní, a stejně by mi to moc nevystačilo. ... Díky tomu, že dostávám příspěvky na bydlení od státu, tak nějak vyžiju, ale pokud by to stát přestal platit, tak nevím, tak by to bylo špatný, hodně špatný. Určitě nájem pohltí víc jak polovinu [příjmu].“

Další komunikační partnerka však poukazuje i na opačný vliv této formy podpory, kdy obecné povědomí o její existenci může paradoxně hrát roli u stanovování vyšší ceny nájemného.

„No ten majitel s tím [možností pobírání příspěvku na bydlení] počítal, on mi říkal asi třikrát, ať si zažádám o příspěvek na bydlení, ale nám nikdo nic nedá, protože jsme dva. A vycházet z toho, že on napálí činži a já budu muset na sociálku, aby mi stát přispěl, to mi přijde dost zcestný jednání, s tím nemůže počítat, to je nesmysl. Nebo nesmysl...pro něj to nesmysl není. Ale on s tím prostě počítá a to jako není zrovna košer.“

c) Sociální bydlení

Druhou možností, jak se snažit zlepšit tíživou finanční situaci, je zažádat městskou část či magistrát o přidělení levnějšího bydlení. Tři respondenti uvedli, že mají známé, kteří tuto možnost využili. Poměrně nižší sociální náklady na stěhování pravděpodobně obnáší stěhování jen v rámci Karlína, kde se v ulici Křížíkova 50 nachází dům pro seniory, kde má MČ Praha 8 k dispozici několik sociálních bytů, dále je tam dům s pečovatelskou službou, klub seniorů a denní stacionář. Problémem tohoto řešení je dlouhá čekací doba vzhledem k nízkému počtu takovýchto sociálních bytů s relativně nízkými nájem.

„ ... tam [v Křižíkově 50] žádá Líby sestra taky, no jistě. Ale není jich tam moc těch bytů no, v Křižíkově ulici.“ ... „No oni skoro všechny ty baráky, který nebyly soukromníků, tak zprivatizovali. Obecních bytů je minimum.“

Dva komunikační partneři uvedli, že přímo oni této možnosti využili. Dle jedné z nich je zásadní výhodou to, že se zde v podstatě nezvyšují nájemy. Druhý z nich v rozhovoru zdůraznil, že není jednoduché byt dostat, nicméně na druhou stranu ta snaha se mu vyplatila.

„ ... jsem požádal magistrát, protože ten měl program pro seniory nad 65 let, no tak jsem požádal, no tak jsem dostal za dva roky, za dva a půl roku byt na Střížkově. ... [Nejdřív] jsem musel vyplnit různé papíry – že jsem nikdy neměl byt, nemám byt, nemám obytnou chalupu, nemám nic obytného a že jsem nikdy neměl. Nejdřív to vypadalo na šest a půl roku, pak vyřadili ty chytrolíny, co to přepsali na mladý a pak žádali nový byt, tak pak dodělali tyhle dotazníky, tak to šlo rychleji. ... [předtím] jsem platil 147 Kč/m² ... teďka platím 60 Kč/m² a ten byt je perfektní, páč je stavěnej jako maloplošná bytová jednotka.“

d) Stěhování

Posledním podtématem, vztahujícím se k tématu bydlení, je stěhování. Deset z jedenácti komunikačních partnerů v rozhovorech uvedlo, že znají někoho původně žijícího v Karlíně, kdo se z důvodu finančního tlaku musel přestěhovat, což je další strategie (související, leč v některých případech odlišná od předchozího podtématu), jak překonat finanční potíže s bydlením. Respondenti uvádí dvě možnosti, buď stěhování třeba jen v rámci Karlína, ale do menšího bytu, anebo do jiné, levnější lokality.

„ ... u nás zrovna byly dvě partaje, co tady bydlely, ale teď už se radši odstěhovaly na chatu úplně mimo Prahu a prodali byt celkem výhodně, velice výhodně. Oni už na činži neměli, nemohli by to splácet“ ... „Ale to můžou udělat ti, který maj kam jít. Jsou ale lidi, který taky nemaj kam jít, to je potom horší.“

Tlak, který může člověka donutit přemýšlet o stěhování, nemusí být jen finančního rázu. Jedna respondentka v rozhovoru zmiňuje problém s absencí výtahu v domě, což je nedostatek, který s rostoucím stářím zpravidla získává na důležitosti.

„Akorát teda ten výtah zatím nemáme. Ono se dá přistavit tam, jenže teď se to privatizovalo ten barák, tak teď na to nejsou peníze a když na to peníze byly, tak vždycky do toho něco přišlo, jednou jsme vyhořeli, podruhé byla povodeň a potřetí změnili starostu, kterej slíbil výtah, to měla bejt ta výstavba.“

4.3 DOPRAVA

a) Automobilová doprava

Osm komunikačních partnerů v rozhovorech v rámci tématu dopravy zmiňuje rostoucí počet automobilů v Karlíně, z toho tři v neutrálním a pět v záporném vyznění. Špatná je podle nich jak momentální situace, tak dlouhodobý trend, kdy aut neustále přibývá a řešení není v dohlednu. Ovšem pouze dvě respondentky si stěžují na přílišný provoz. Jedna z nich uvádí negativa jako smog, smrad, či nebezpečí pro děti jdoucí ráno do školy. Stížnost druhé z nich směřovala pouze k ulici Pobřežní, kam se z velké části přesunula doprava ze Sokolovské; ta je naopak v důsledku toho pro změnu klidnější (viz obr. 5)

„ ... Sokolovská se zútulněla, ale kdo bydlí v tý Pobřežní, ten to logicky nepokládá za dobrej nápad. Tady [v bytě nad Pobřežní ulicí] kdybych otevřela okno, tak se neslyšíme. To je hrozný. To je jediný, co mi tu vadí, pochopitelně. Ale na druhý straně, tam u Sokolovský a u Karlínskýho náměstí, tam těch aut ubylo zásadně. Dřív se ta Sokolovská vůbec nedala přejít. Teď už je to lepší.“

Obr. 5: Zklidněná doprava na Sokolovské ulici

zdroj: autorské foto

Žádný další komunikační partner si nestěžovat na negativní vlivy příliš husté automobilové dopravy v pohybu. Pět negativně se vyjadřujících respondentů mířilo k tématu nedostatečně řešeného parkování (viz obr. 6). Tři z nich podotýkali, že oni sami radši nevyjíždějí autem, když nemusí, protože by následně neměli kde zaparkovat. Důvody, které k tomu vedou, popsali v rozhovorech dva. Podle dvou respondentů je to zaprvé, podobně jako v kontextu problémů s tříděním odpadu, rostoucí počet podnikatelů a zaměstnanců firem, kteří vlastní relativně víc aut, než domácnosti. Zadruhé je to fakt, že oblast Karlína zůstává posledním ostrůvkem neplaceného parkování v okolí. Karlínské ulice tak bývají využívány jako P+R parkoviště, na kterém lidé nechávají na celý den auto a přestupují na metro.

„ ... protože je tady hodně podnikatelů a každé má auto. A my jsme tady poslední zóna, co je neplacená. Přijedou ráno všichni venkovský do práce a všechno obsaděj. A když jste místní, tak nemáte šanci, když ráno vyjedete, abyste se vrátili. Třeba do Kauflandu, kterej je daleko, když chcete jet nakoupit, tak radši ani nejedu, protože zpátky bych se nedostala. ... Sice tu jsou podzemní garáže, ale ty jsou placený. Kdežto venkovní stání je neplacený.“

Obr. 6: Parkování v ul. Křížíkova

zdroj: autorské foto

Řešení této nekomfortní situace vidí dva komunikační partneři v zavedení parkovacích zón a parkovacích karet pro rezidenty. Dle obou ale městská část v tomto ohledu dlouhodobě koná liknavě.

„ ... tvrdili asi před dvěma lety, udělali velkej humbuk, že rezidenti si maj udělat takový ty parkovací kartičky, na který tady budou moct zaparkovat. Ale ty kartičky zatím nejsou k ničemu.“

b) Veřejná doprava

Co se týká veřejné dopravy, nejvýznamnějším problémem, který zmínili dva komunikační partneři, je chybějící výtah ve stanici metra Křížíkova a tedy významná bariérovost této stanice.

„ ... co mi určitě chybí, je bezbariérový vchod do metra nebo výtah ve stanici Křížíkova, to mi opravdu chybí a určitě nejsem sama, tam jsou jen schody, to se těžko vychází třeba s nějakou těžkou taškou. To je obrovský problém pro většinu důchodců tady.“

Další problémy, které vypočítávala jedna z respondentek, jsou dlouhé intervaly tramvaje číslo 8 a fakt, že o víkendech jezdí jen jednovagonové spoje. Nicméně přes uvedené dílčí problémy byla tato respondentka, stejně jako všech pět dalších komunikačních partnerů k tomuto tématu se vyjadřujících, s kvalitou veřejné dopravy spokojena.

„ ... je pravda, že třeba tramvaj 8 má velké intervaly, v sobotu že jezdí jen jeden vagón, ale jinak ta doprava je dobrá, metro, tramvaje, autobusy, každý si může vybrat.“

4.4 OBCHODY A SLUŽBY

a) Možnosti nákupů

S dostupností nákupů pro každodenní potřebu vyjádřili všichni komunikační partneři spokojenost, z jedenácti rozhovorů s respondenty, kteří se tématem zabývali, nevyvstal žádný problém. Zcela zásadním faktorem spokojenosti pro osm z nich je přítomnost supermarketů. Nejčastěji je zmiňován supermarket Albert na Křížíkově, Billa a Albert na Florenci, méně pak již Lidl v Bílé labuti či Kaufland u Libeňského mostu, které už jsou přeci jen hůře dostupné zvláště pro některé respondenty se zhoršenou mobilitou.

Dalším faktorem, který zlepšuje možnosti každodenních nákupů, je velké množství vietnamských večerek v lokalitě. Jedna respondentka uvedla, že preferuje nákupy právě v těchto večerkách. Tři komunikační partneři považují za výhodu těchto večerek obecně ještě

lepší dostupnost vzhledem k jejich většímu celkovému počtu, druhou výhodou je jejich dlouhá otevírací doba.

„ ... my většinou chodíme do těch supermarketů, Albert nebo Billa jsou tu. Jinak teda tady jsou Vietnamci a docela slušně se chovají k lidem.“ ... „Ti zase mají dlouhodobě otevřeno, tam můžete kdykoli zaskočit, když člověk něco potřebuje. Takže nemáme problém, že bychom nemohli nakoupit, co potřebujeme, jsou tu dva ty velké a další taky jsou dost otevřené.“

Mimo nákupů potravin někteří respondenti hodnotili dostupnost dalších obchodů a služeb. Ani jeden komunikační partner si nestěžoval, že by měl problém s obstaráním toho, co potřebuje. Dva respondenti naopak dostupnost i dalších méně tradičních služeb hodnotili velmi pozitivně.

„ A optika tady je, těch je tady hodně, a lékaři a doktoři, taky dostupní. A pošta taky blízko. Takže všechno, co potřebuju ke každodennímu životu, tak mám po ruce, jsem spokojená. ... naproti Albertu je O2, tak tam jdu vždycky zjistit, jaký mám kredit, a oni mi vždycky promažou ty zprávy, abych to neměla přeplněný, a mám tam tu spořitelnu, takže jsem vlastně stoprocentně spokojená tady.“

b) Proměna nabídky

Významným aspektem dostupnosti obchodů a služeb v proměňujících se lokalitách je proměna nabídky místních podniků, což taky bylo důležitým tématem prováděných rozhovorů. Většina respondentů si všimla, že v Karlíně dochází k významné fluktuaci podniků.

„ ... obchody jako, ty se měnějí furt, to je asi všude, že dneska jsou tam lahůdky a zejtra jsou tam oděvy a pozejtří obuv.“ ... „ to vesměs záleží na domácím, když vidí, že se mu tam někdo uchytí, tak mu zvýší nájem, no a ty pak zase odejdou, tak se to tady hodně střídá, ty obchody.“

Z deseti výpovědí však pouze dvě tento jev hodnotily vyloženě negativně, stěžovaly si na ztrátu některých tradičních podniků.

„ ... ta restaurace U Karlínského přístavu, tak už je tam zase anglickej nápis, už je to zase v jiných cenách, s jiným menu a s jiným stylem, zase se bude poklonkovat jiným lidem, spíš z kanceláří z toho Rohanskýho nábřeží, tam je spousta cizích firem; stejně tak Lokál se dřív jmenoval Hamburk, tak teď jsme si vydobili, aby se aspoň jmenoval Lokál Hamburk, takže taková místní specifika se ztrácí.“

Šest respondentů relativně prudké proměny nabídky sice jednoznačně registruje, nicméně je hodnotí spíše neutrálně s tím, že je to přirozený vývoj. Sice nové podniky zpravidla příliš nevyužívají, z rozhovorů však nebylo znát, že by je to příliš mrzelo.

„ No my máme svojí hospůdku na Karlínským náměstí, U Saní. To je taková tradiční. Ty nově otevřené jsou dražší, ty pizzerie nějaký, to mě neláká.“

Nicméně dle čtyř respondentů je pravda, že nové podniky jsou zpravidla dražší a proto do nich pravidelně chodit nemohou, protože si to nemohou se svými příjmy dovolit.

„ ... je to pro nás důchodce neúnosný. Třeba pivo stojí padesát korun, ale přes den většinou jsou hotový jídla, tak to je tak kolem stokoruny, tak to se dá, to je tak všeobecně v těch restauracích. Přes den. Pak večer to už jsou minutky všechno a to už je sto padesát korun a to už je moc. Ale je zajímavý, že večer je tady teda všechno plný, žije to tady večer, ale to jsou mladý žejo. To pro nás není už.“

Důvod, proč respondentům otevírání nových podniků příliš nevádí, z rozhovorů vychází ztelně i ten, že v rámci proměn nedochází vyloženě k vytlačování starých podniků, ale spíš k obohacování nabídky. Ze sedmi komunikačních partnerů k tomuto se vyjadřujících pět stále má kam chodit, a ačkoli nepříliš často, některé místní podniky bez problémů navštěvují.

„ Tohle [restaurace U Saní] je jedna z těch, co jsou takový rodinný v Karlíně, dá se říct. Ty většinou zůstaly, ale ještě k nim právě přibylo hodně takových malejch novejch ... těch původních je tu několik. Ale těch novodobých, třeba na tý Sokolovský, tam máte ob barák nějaký bistro, občerstvení, čínský nebo vietnamský restaurace.“

Ve dvou rozhovorech bylo otevírání nových podniků hodnoceno kladně. Jedním argumentem bylo zvyšování kvality karlínských podniků, druhým pozitivně vnímaným aspektem proměny nabídky podniků, který souvisí i s dále v textu zmíněnou proměnou sociálního složení obyvatelstva, je úbytek non-stop barů a heren. Dalším výrazným pozitivním argumentem je pak ztelné oživení lokality.

„ ... mně tohle [otevírání nových podniků] vůbec nevádí, já mám radost, že to město ožilo, že ten pohyb je a že se ty služby využívají. ... možnost nakoupit je, mohu do kavárny, restaurace, i ty služby, takže vůbec mi to nevádí, naopak jsem ráda, že ten Karlín žije a přeju těm lidem, kteří se na tohle dali, na ty služby a to, aby prosperovali.“

c) Dostupnost zdravotní péče

Rozporuplným tématem se podle některých rozhovorů zdá být dostupnost zdravotní péče v Karlíně. Ze tří hodnocení jsou dvě pozitivní a jedno výrazně negativní. Dvě respondentky tvrdí, že nemají s dostupností lékařské péče problém.

„ ... to jsem naprosto spokojena. Tady bydlí kousek taková hodná paní doktorka. A docela blízko je Bulovka, jak který oddělení, ale má vcelku dobrou pověst.“

Jiná komunikační partnerka však naopak v rozhovoru hodnotí dostupnost zdravotní péče velmi tristně.

„To není v pořádku, že velká část toho lékařského zařízení je až v těch Bohnicích třeba. Často jezdíme i do Vysočan nebo do Holešovic, nevím, co tedy říkaly ostatní babičky, ale podle mě hodně se jich stěhuje pryč a musíme hledat nové. ... protože Praha 8 zrenovovala kliniku v Bohnicích, tak oni mají levnější a i lepší služby tam. A pokud my chceme tu službu nebo nějaký problém řešit, tak tam musíme za nima. ... to máte spoustu času, tam a zpátky a pak tam třeba trčíte dvě tři hodiny, takže takovýchle záležitosti jsou hodně časově náročný a pro spoustu lidí jsou pak i nepříjemný, takže to třeba řeší tím, že už tam vlastně musej a odváží je tam sanitka.“

Názory pravděpodobně značně závisí na konkrétních zkušenostech a konkrétním případě. Zbýlých deset respondentů se k tématu nevyjádřilo.

4.5 SOCIÁLNÍ KLIMA A SOCIÁLNÍ VYŽITÍ

a) Sociálně slabší skupiny obyvatel

Celkově osmkrát se v rozhovorech komunikační partneři shodli na tom, že v Karlíně v období po povodních ubylo zastoupení sociálně slabších skupin obyvatel. Ve dvou z těchto případů respondentky uvedly úbytek bezdomovců v Karlíně, což hodnotily obě pozitivně. V dalším případě respondentka uvádí pojem nepřizpůsobiví. Také ona zaregistrovala jejich odchod, který vnímá kladně.

„ ... tady po těch povodních se to tak jako vyčistilo a takhle a i ty nepřizpůsobiví lidi. A nemluvím opravdu o Romech. Celkově nepřizpůsobivých tu žilo dost. A konkrétně my jsme měli v baráku čtyři rodiny vystěhovaný na exekuce ještě před privatizací a to nebyli ani jedno Romové.“

Ve zbylých pěti případech respondenti uváděli odchod příslušníků romské menšiny. V čtyřech případech bylo soužití s těmito občany respondenty popisováno jako problematické, námitky se týkaly hluku či špatné údržby potažmo ničení společného majetku a veřejného vybavení. Odchod významné části těchto obyvatel čtyři respondenti vnímali kladně.

„ ... tady bylo hodně cikánů, a ti se dost nepěkně chovali, poněvadž hodně ničili, třeba ten park, tak ty lavičky byly takové poničené, a ti cikáni byli příliš hluční. To obyvatelstvo se trochu změnilo si myslím, buď cikánů ubylo, nebo se přizpůsobilo, nevím. Takže v tom je to lepší.“

Jedna respondentka líčí soužití s Romy pozitivně, nemá žádné negativní zkušenosti a snížení jejich počtu v lokalitě hodnotila neutrálně.

„Tady dřív bydlelo hodně Romů, teď je jich tu málo, tak jsem jednou šla asi o půlnoci, tam stála taková skupinka Romů, tak jsem řekla „s dovolením“, oni se rozestoupili, oni jsou velice milí a vlídní ... já jsem v životě s Romy tady neměla žádný potíže, vůbec ne. A teď už je jich tu málo, dřív jich tu bylo víc.“

K tomuto podtématu má blízko i problematika kriminality, ke které se vyjádřilo celkem pět respondentů. Dvě z nich uvedly, že se v Karlíně nebojí a ani nikdy nebály a že nemají žádnou špatnou zkušenost, tudíž je stav stále stejný. Tři další komunikační partneři hodnotí současnou bezpečnostní situaci v Karlíně jako lepší, než byla dřív, o zhoršení nemluví ani jeden z respondentů.

Z dlouhodobějšího hlediska tak podle rozhovorů dochází v Karlíně jednoznačně k tomu, že ubývá sociálně slabších obyvatel. Vnímání bezpečnosti v lokalitě je hodnoceno pozitivně, přičemž podle většiny respondentů z těch, kteří se k problému vyjádřili, se situace v poslední době zlepšila.

b) Komunita

Pod pojem komunita byly zařazeny všechny odpovědi komunikačních partnerů, které se nějakým způsobem týkaly soužití lidí v rámci lokality, mezilidských vztahů v lokalitě, setkávání se apod., které se nehodilo zařadit ani do jednoho ze zbylých podtémat v části „sociální klima a sociální vyžití“.

V provedených rozhovorech vyšlo najevo mnohdy velmi rozdílné vnímání společenských vztahů v Karlíně. Mezi relativně často, tedy v pěti rozhovorech, zmiňované skupiny uživatelů Karlína patří zaměstnanci místních firem, tedy lidé, kteří do Karlína dojíždí za prací, využívají přes den místní služby, ale nenavazují zde žádné hlubší vztahy a do karlínského společenského dění se nezapojují. Rostoucí podíl takovýchto uživatelů je dvěma respondenty

hodnocen neutrálně, že tu prostě taková skupina existuje. Zbylí dva respondenti zmiňující přítomnost zaměstnanců místních firem hodnotí jejich velký podíl spíše negativně.

„ ... hodně jsou tu zaměstnanci místních firem, co dojíždějí. Aby to nedopadlo jako v centru, kde se odstěhovávají lidi a najednou zjistili, že to je mrtvé město, že je to jen pro turisty. Tak aby tak Karlín v budoucnu také nedopadl.“

Dalším možným ohrožením karlínské pospolitosti a jakéhosi komunitního vnímání, je změna životního stylu vedoucí k větší míře individualismu, absenci bližších vztahů a setkávání se (když už, tak spíše v úzkých zájmových skupinách), k pouhému přespávání v Karlíně. Takovéto projevy zmiňují čtyři komunikační partneři, přičemž je vnímají spíše neutrálně. Liší se ale v tom, zda to považují za stabilní stav anebo jestli vnímají v tomto ohledu současnou situaci jako horší, než byla dřív.

„Tak dneska je taková situace, že lidé se tak nějak ve městě moc důvěrně nestýkají. Že se pozdraví, promluví, to jo. Ale že by jako na vesnici, že by se znali nějak dopodrobna, to ne. A na venkově se znají různé generace, kdežto tady ne. Lidé jsou dost uzavření a takové nějaké přátelské setkávání, to jsem tady nezažila.“

„ ... to se tady scházelo většinou po hospodách nebo takhle a to tady už víceméně zaniklo, možná jen výjimečně, ale třeba my máme hospodu v baráku, vždycky se to tam scházelo, tak tam teď slyším hlaholit jenom cizince, většinou Rusy. ... Ale ono už se to dneska asi moc nenosí. Ale že by se tady ty lidi nějak shlukovali, to ne.“

V rozporu s tímto tvrzením je názor jiného respondenta, který tvrdí, že lidé se v hospodách stále setkávají, nicméně pravděpodobně spíše mladší ročníky. Tím de facto potvrzuje výše zmíněný názor jiné respondentky, že se příliš nestýkají různé generace.

„ ... večer je tady teda všechno [hospody] plný, žije to tady večer, ale to jsou mladý žejo. To pro nás není už.“

S tím, že dřív bylo soužití v Karlíně komunitnější, souhlasí další komunikační partnerka. Podle ní je různých aktivit dostatek, ale jsou roztržštěné na úzké zájmové skupiny, jak již bylo napsáno výše, a lidé tak spolu mají menší možnost komunikovat. Snaží se proto s tím aktivně něco dělat v rámci spolku BSS (Barevné snění seniorů).

„ ... není to [atmosféra mezi lidmi] takové komunitní, a to právě ten náš spolek BSS se snažíme ty jednotlivé aktivity – Karlínský masopust, karlínské farmářské trhy nebo přehlídka těch mladých muzikantů – nějak stmelovat, dávat dohromady, že ví každéj o něčem, ale dohromady nic moc, tak zvyšovat povědomí o místním dění. ... prostě aby si lidi ty informace

předávali. Dřív tady byly takový informační tabule, sice to bylo ošklivé, ale byly tam plakáty a lidi si tam vyvěšovali informace navzájem a inzeráty. Tak to samozřejmě nikde není a to je prostě hrozná škoda. ... tam u nás [v BSS] by mohlo být takové informační centrum trochu, takový koordinující ty aktivity různých iniciativ, jako Sokol. Karlín sobě, Přístav 18600.“

Co se týká sociálního kapitálu jedince a jeho možností sociálního vyžití, samozřejmě vždy záleží na konkrétním případě i osobních preferencích. V rozhovorech v tomto ohledu opět narážíme na různé případy, kdy například v jednom rozhovoru respondentka velmi pozitivně hodnotí své sociální kontakty v Karlíně, s tím, že se zakecá s někým v parku či po cestě s odpadem, ačkoli ty lidi zná jen od vidění. Další tři komunikační partneři naopak spíše neutrálně hodnotí fakt, že v Karlíně vlastně znají jen naprosté minimum lidí, většinou totiž mají jiné okruhy lidí, se kterými přichází do styku.

„ ... já se s těmi [karlínskými] lidmi setkám leda tak v nějaký samoobsluze, neznáme se, já tu ty lidi neznám, já neznám ani lidi v baráku. ... že by se mi to tady nějak odcizovalo, to ne, protože já jsem tu nikdy vlastně neměla nějaké bližší vztahy se sousedy.“

Vnímání karlínské komunity z rozhovorů vychází jako značně subjektivní aspekt, který může být do jisté míry aktivně i pasivně ovlivněn z vnějšku, nicméně jeho percepce zůstane do velké míry osobní záležitostí každého jedince. Na základě informací z provedených rozhovorů lze usoudit, že nějaký silný pocit sounáležitosti mezi komunikačními partnery a dalšími karlínskými obyvateli neexistuje, nicméně většina respondentů tento fakt nevnímá negativně ani ho nedává do souvislosti s probíhajícími revitalizačními procesy v Karlíně.

c) Aktivity

Pro zmíněnou tvorbu sociálních vztahů je samozřejmě důležité, aby se v lokalitě konaly nějaké společenské aktivity, kterých se mohou místní účastnit. Z provedených rozhovorů vyplývá, že jsou všichni komunikační partneři s nabídkou aktivit spokojeni. Šest z osmi respondentů, kteří se k tomuto tématu v rozhovoru vyjadřují, zmiňují pozitivní fungování městské části Praha 8 v organizaci rozličných aktivit pro seniory. Mezi nejčastěji zmiňovanými aktivitami jsou schůzky karlínského klubu seniorů, v jejichž rámci mají senioři možnost si povídat, zaspívat, hrát paměťové hry apod., iniciativy „Praha 8 pro seniory“, „Pražská Osma“, karlínský Majáles či pravidelné cvičení v parku Invalidovna (kde jsou k dispozici i stroje na cvičení pro seniory).

„ ... na Praze 8, pravda, že více třeba v Bohnicích, je hodně těch aktivit, takže kdo chce, určitě se může zapojit. Jestliže se někdo vylouvá, že ta možnost není, tak to není pravda,

protože ta možnost je. ... Je pravda, že některé věci jsou možná pro seniory je to moc drahé, že si to třeba každý nemůže dovolit. Ale myslím, že kdo chce, si vždy něco dostupného najde. Vycházejí časopisy, každá čtvrt' vydává svůj časopis, kde jsou různé věci pro seniory, nabídky účasti, soutěže, pěvecké kroužky, opravdu si nemůže nikdo stěžovat.“

Další v několika rozhovorech zmiňované aktivity se odehrávají pod hlavičkou karlínského Sokola, který nejenže nabízí každý týden cvičení pro seniory, ale zastává i výraznou komunitní funkci vzhledem k faktu, že většina takto aktivních seniorů Sokol navštěvuje po dlouhou dobu a jednotliví senioři se tudíž mezi sebou často dlouho a dobře znají, stýkají se i mimo Sokol a jezdí spolu například na výlety.

Všech osm komunikačních partnerů, kteří se v rozhovorech zmiňovali o možnostech aktivit pro seniory, vyjádřilo spokojenost jak s nabídkou, tak s rolí městské části Prahy 8 v jejich organizaci.

f) Sousedé

Specifická skupina lidí, se kterými může mít obyvatel bytového domu relativně blízký sociální kontakt, jsou jeho sousedé. Z devíti komunikačních partnerů pouze tři uvedli, že mají se svými sousedy nějaké bližší vztahy – hlídání dětí, výpomoc při nemoci (nákupy, vaření), návštěvy na kávu. Zbýlých šest respondentů vypovědělo, že se se svými sousedy neznají, nebo jen velmi povrchně, přesto mají bezproblémové vztahy – pozdraví se, pohovoří, případně pomohou s nákupem. Pět z uvedených šesti respondentů tento fakt vnímá neutrálně, tři z těchto pěti pak podotkli, že tomu tak bylo i dřív, tudíž že nedošlo k nějakému odcizení.

„ Těsný sousedy teda znám, pochopitelně, ale kdo bydlí naproti, to už tak stoprocentně nevím. (...) myslím, že je tady několik partají, který maj někde chalupu (...) kam se přestěhovali a tohle pronajímaj. Takže tady se myslím ty mladí lidi, kteří se sem přistěhovali, poměrně točí. No ale jsou milí, pozdraví, takovýto bla bla bla, ale že bych je znala, to ne.“

Pouze jedna komunikační partnerka hodnotí toto nastavení vztahů negativně, ač nezmínila žádné sousedské problémy. A navíc, jak dodala, dřív situace byla lepší, dřív se se sousedy znali o moc lépe.

„Ano, u nás v baráku potkávám samé mladé lidi, sice se s nimi moc neznám, ale pozdravěj mě...ale sousedy teda moc neznám. A sousedský vztahy žádné hlubší nemáme, to mě mrzí. Dřív to bylo lepší. Dřív jsme se znali osobně, o moc líp. To už teď absolutně není. Teď tam lidi víceméně jen bydlí, žádné větší vztahy nejsou. Je to jiný, než to bylo.“

Jedna respondentka v rozhovoru upozorňuje na rozdíl ve velikostech domů, kdy se v menším domě, například dvoupatrovém, mají obyvatelé lepší příležitost blíže se poznat, než

ve větším, třeba pětipatrovém. Nicméně určitě to není jediný faktor, jak lze odvodit z výše zmíněného vyjádření, kdy se kvalita vztahů měnila v průběhu času ve stejném domě.

Pět komunikačních partnerů dále v rozhovorech uvádí, že u nich v domě dochází k relativně rychlé výměně obyvatel, přičemž noví nájemníci jsou nejčastěji mladí lidé. Z těchto pěti respondentů vysokou fluktuaci hodnotí tři respondenti neutrálně a dva negativně. Jedno negativní hodnocení už bylo zmíněno o kousek výše. V případě druhého negativního hodnocení je situace specifická tím, že výměna nájemníků probíhá během pár dní až jednoho týdne, což zřejmě poukazuje na službu airbnb. Zde ovšem spíše než o problematiku sociálních vztahů jde o praktické soužití v domě.

„ ... u nás, tam jsou dvě partaje, který ten byt jako koupily, ale teď ho pronajímají, takže tam je furt někdo, udělali si z toho hotel. Takže je tam hodně cizinců a furt se tam něco courá. Co tejdén třeba nová parta, jsou tam třeba tři čtyři dny, max tejdén. ... třeba rozlijou něco na schodech žejo a teď se k tomu nikdo nemá, aby to vyčistil. Anebo máme přeplněný popelnice, protože oni normálně celý plastový lahve hoděj do popelnice.“ ... „Oni nevědí vůbec, co mají dělat, před barákem máme ty kontejnery, není to takový, jako když tam někdo bydlí dýl, i když tam dáme nějaký nápis. To jsme řešili s těma majitelama, oni to třeba řeknou jedněm, jenže za tejdén přijedou jiný...“

5 SHRnutí A DISKUZE

Jedním ze základních složek města přátelského stárnutí je kvalitní venkovní prostředí lokality. Mezi jeho hlavní atributy, které zmiňuje Průvodce (MPSV 2009) patří například čistota prostředí, míra hluku, množství udržované zeleně, bezpečnost ve smyslu nízké kriminality i nízké pravděpodobnosti úrazu při pohybu v prostředí či bezbariérovost prostředí. Čistota prostředí je relevantním tématem i pro většinu respondentů. Podle nich jsou mezery zejména v organizaci údržby, problém není v tom, že by se nedělala vůbec. Dle výsledků analýzy rozhovorů se nedá jednoznačně určit dlouhodobý trend, zda se stav postupně mění k lepšímu nebo horšímu. Téma pořádku je však jediným výrazněji negativně hodnoceným atributem vnějšího prostředí. Dvěma respondenty je negativně hodnocena i míra hluku, která se zvyšuje spolu s nárůstem automobilové dopravy. Nicméně to se týká jen některých míst, například ulice Pobřežní, kam byla přesunuta automobilová doprava ze Sokolovské. Ta se naopak tímto opatřením naopak významně zklidnila, tudíž ohledně hluku nelze hodnotit celou lokalitu negativně. Velmi kladně je naopak naprostou většinou respondentů hodnoceno množství i kvalita parků a veřejné zeleně, která je dle nich dlouhodobě dobře udržována, navíc dva největší parky byly v nedávné době rekonstruované. Tudíž nejen momentální situace, ale i dlouhodobější trend údržby parků jsou hodnoceny pozitivně, dochází k zřetelným změnám k lepšímu. Bezpečnost lokality z hlediska kriminality je hodnocena převážně pozitivně. Podle většiny komunikačních partnerů z těch, kteří se k problému vyjádřili, se situace z hlediska bezpečnosti v Karlíně v poslední době zlepšila, což je spojováno zejména se sociální obměnou obyvatelstva, kdy nejvíce ubylo obyvatel sociálně slabých. Stejně tak s bezpečností prostředí z hlediska předcházení úrazům, která úzce souvisí z bezbariérovostí, převládá mezi respondenty spokojenost, situace se podle nich oproti minulosti hodně zlepšila. Povodně v roce 2002 nastartovaly investice do rozsáhlých celkových oprav, které jsou celkově hodnoceny naprosto pozitivně. V jejich rámci byly opraveny nejen právě chodníky pro lepší pohyb pěších, ale i silnice, parky, omítky domů, kanalizace, rozvody elektřiny atd. Mírně rozporupnější jsou reakce respondentů na novou výstavbu taktéž hodně nastartovanou po povodni. Zatímco někteří ji berou jako přirozený průvodní jev rozvoje Karlína, jiní respondenti kritizují zejména neadekvátnost z hlediska množství i umístění.

Obecně se dá říci, že v otázce vnějšího prostředí Karlína se obecně komunikační partneři shodli na převážně kladném hodnocení, když nejen současný stav, ale i dlouhodobější směřování probíhajících proměn vnějšího prostředí jsou jimi vnímány až na výjimky pozitivně. Respondenti tím potvrzují předpoklady Neyden a kol. (2006) o zlepšení estetiky prostředí,

zvyšování bezpečnosti či atraktivnějších veřejných prostranstvích v revitalizujících se oblastech. Shodují se také se závěry výzkumu Vidovičové a Kafkové (2012), ve kterém také výrazná většina respondentů uvedla spokojenost s prostředím svého bydliště a okolí.

Z rozhovorů s komunikačními partnery vyšlo téma bydlení jako problematické. Dá se říci, že nikdo v danou chvíli neprocházel žádnou výraznou finanční tísni, přesto většina vyjádřila nespokojenost s poměrně vysokou cenou bydlení. To koresponduje s konstatováním Kafkové a Galčanové (2012), že náklady na bydlení jsou v rozpočtech seniorských domácností velmi často zdaleka nejvýraznější položkou. Respondenti mnou provedených rozhovorů, kteří bydlí v nájmu, utratí údajně za bydlení minimálně polovinu svého měsíčního příjmu. Tedy dokonce o dost více, než Feldmanem a kol. (2004) uváděných 30 % příjmu vydávaných na bydlení, dle jeho výzkumu prováděného v americkém kontextu. Růst cen karlínského bydlení, ovlivněný zejména zvyšující se atraktivitou lokality, je převážně záporně hodnocen i z hlediska dlouhodobějšího vývoje v souvislosti popovodňového rozvoje lokality. Potvrzuje se tak existence negativního fenoménu souvisejícího s revitalizačními procesy, zmíněného v mnoha odborných textech (např. Atkinson 2003, Grabkowska 2012, Gregory a kol. 2009, Ilík a Ouředíček 2007), které uvádí, že růst cen bydlení a celkově životních nákladů je jedním z nejvýznamnějších rizik pro původní obyvatele takovýchto lokalit. V konkrétních případech mnou oslovených respondentů samozřejmě záleželo hodnocení na výchozích podmínkách daného člověka (výše příjmu, forma bydlení, počet lidí v domácnosti). Pozitivním aspektem je, že v případě významné nouze jsou k dispozici nástroje sociální péče, kterými by měly jít krizové situace řešit, jako jsou finanční příspěvky na bydlení, které jsou nezřídka využívány a mohou výrazně pomoci v potřebných situacích, či nabídka sociálního bydlení. Nevýhodou stěhování do městskou částí či magistrátem poskytovaného bydlení je, dle mých komunikačních partnerů, kromě nezbytných finančních i sociálních nákladů zejména dlouhá čekací doba na takové bydlení z důvodu jeho nedostatečného množství. Tento nedostatek dostupného sociálního bydlení je v rozporu se spokojeností seniorů s bydlením, dle toho, co je pro její zvyšování důležité podle *Průvodce* (MPSV 2009). Z rozhovorů je patrné potvrzení konstatování Musila (2005), podle kterého zaostává právě výstavba nízkonákladového sociálního bydlení, preferovaná rezidenční výstavba cílí na sociálně vyšší skupiny obyvatelstva. Reakce komunikačních partnerů na novou výstavbu je různá, někteří ji berou jako přirozený průvodní jev rozvoje Karlína po povodni, jiní respondenti však kritizují zejména neadekvátnost z hlediska kvantity i umístění. Co se týká již stěhování pryč z lokality, dle Feldmana a kol. (2004) si přes problémy s bydlením přes 90 % stárnoucích obyvatel přeje zůstat ve stávajícím bydlení, což do

velké míry potvrzovali i respondenti mnou oslovení. Ti v rozhovorech zpravidla souhlasili se závěry jejího výzkumu Sýkorové (2012), jejíž respondenti nepociťovali nijak silný tlak na vlastní odstěhování. Na druhou stranu se deset z jedenácti mých respondentů vyjádřilo, že mají někoho známého, kdo se přestěhoval s cílem snížení nákladů na bydlení buď do menšího, do levnější lokality anebo do svého (například k bydlení uzpůsobené chaty), tudíž stěhování ve starším věku zase až tak neobvyklé není.

Z hlediska tématu dopravy se mezi komunikačními partnery nejvíce problematickým aspektem jeví problém parkování. Nejen, že je situace již teď nevyhovující, navíc se, vzhledem k růstu počtu podnikatelů a zaměstnanců firem v lokalitě, obecně rostoucí automobilizací a na druhé straně určité nedůslednosti městské části v řešení problému, dá očekávat v budoucnu spíše zhoršování situace. Řešením by podle dvou z nich bylo zavedení parkovacích zón, což už bylo několikrát v plánu, nicméně z toho zatím vždy sešlo. Na druhou stranu rostoucí množství automobilů v lokalitě nepřináší většině respondentů žádné další problémy, kromě již zmíněné zvýšené úrovně hluku v Pobřežní ulici. S dostupností veřejné dopravy mezi respondenty panuje převládající spokojenost, za zásadní problém ale dva z nich považují chybějící výtah ve stanici metra Křížíkova a tudíž výraznou bariérovost této stanice. Nejbližší bezbariérová stanice metra je Florenc, nutný přestup z tramvaje na metro v této stanici tak je pro méně mobilní občany nepříjemnou překážkou v pohybu. Bezbariérovost je přitom jedním ze čtyř základních faktorů spokojenosti uživatelů s městskou hromadnou dopravou dle Temelové a kol. (2010).

Důležitým aspektem spokojeného žití v lokalitě je dobrá dostupnost obchodů a služeb každodenní potřeby (např. Nayden 2006, Temelová a kol. 2010). Z toho hlediska je určité pozitivní to, že žádný respondent nevyjádřil nespokojenost s možností nákupů každodenních potřeb a využívání každodenních služeb. To je ve shodě se závěrem výzkumu spokojenosti seniorů s dostupností podobných potřeb Galčanové a Petrové Kafkové (2012) a naopak v rozporu se závěry Sýkorové (2012), jíž si senioři často stěžovali na proměnu nabídky obchodů směrem k luxusnějším, ve kterých oni příliš nenakupují. Takovéto nahrazování obchodů a služeb pro ekonomicky slabší obyvatele službami pro firmy, turisty či obecně ekonomicky silnější obyvatele zmiňuje i Sýkora (2001 b). V souvislosti s celkovým rozvojem Karlína podle mnou provedených rozhovorů dochází i k zde k podobné obměně nabízených služeb a fungujících obchodů, přičemž se ve velké míře jedná o nové podniky spíše dražší, jejichž návštěvu si většina respondentů nemůže často dovolit. Tento fakt jimi nicméně není až na výjimky považován za negativní, protože v Karlíně stále zůstávají některé tradiční podniky a je zde dostatek obchodů a služeb, které mohou využívat i lidé seniorského věku. Navíc zde ubylo non-stop barů a heren, vznik nových podniků může zvyšovat standard kvality a také obecně

oživit lokalitu, což jsou aspekty hodnocené pozitivně. Samostatným tématem je dostupnost zdravotní péče, která je respondenty hodnocena různorodě, zřejmě v závislosti na konkrétních osobních zkušenostech.

Sociální složení Karlína si dle komunikačních partnerů v období po povodních prošlo znatelným vývojem. Výraznou změnou, která je ve většině případů hodnocena pozitivně, je pozorovaný úbytek sociálně slabšího obyvatelstva. To je do velké míry nahrazováno zaměstnanci místních firem, kterých, vycházíme-li z provedených rozhovorů, v lokalitě Karlína rychle přibývá a kteří v lokalitě nebydlí, nicméně využívají místních služeb a svým způsobem ji oživují. Tento fakt je vnímán rozporuplně, některými respondenty neutrálně, některými negativně. Nicméně ani z rozhovorů s jedinci, kteří tento jev hodnotí záporně, není znát frustrace z či pocit vykořeněnosti, o které píše Nayden a kol. (2006). Podobně jako zjistili Novák a Temelová (2007) v lokalitě Smíchova, domnívám se, že revitalizační procesy způsobily promixování sociálních skupin a životních stylů, což lze považovat za pozitivní přínos. Stále lze, dle mého názoru, hodnotit populační proměny jako spíše postupné než radikální, což je v souladu s tím, co píše o transformacích postsocialistických měst Sýkora (2005). Obecně nelze říci, že by respondenti vnímali nějakou existenci silné karlínské komunity, ale až na několik výjimek tento fakt nehodnotí negativně a stejně tak ho nevnímají jako důsledek probíhajícího rozvoje Karlína, spíše jako přirozený stav daný charakterem doby. Naopak jsou ale spokojeni s místní nabídkou aktivit pro seniory, díky kterým samozřejmě mohou vztahy mezi lidmi vznikat. Důležitou roli ve vytváření nabídky aktivit podle většiny respondentů hraje snaha městské části Praha 8. Co se týká sousedských vztahů, z většiny rozhovorů plyne, že komunikační partneři ve většině se svými sousedy nenavazují silnější vztahy. Ani tento fakt však převážně nehodnotí záporně a ani se nedomnívají, že by šlo o jev pozorovatelný až v nedávné minulosti, nesouvisí tedy s popovodňovým rozvojem Karlína. Nepotvrzují tak předpoklad Temelové a kol. (2010) o důležitosti sousedských vztahů pro sociální stabilitu lokality. Relativně často je v rozhovorech zmiňována rychlá obměna obyvatel v domech, což sice je prvek, který je čím dál výraznější v poslední době, nicméně ani ten převážně není vnímán nikterak negativně. Toto zjištění je v rozporu se závěry výzkumu Sýkorové (2012), která píše právě o negativním hodnocení krátkodobějších pronájmů a rychlé cirkulace nájemníků seniory a o konfliktech mezi životními styly starousedlíků s novými mladšími nájemníky.

V odpovědích na otázku na celkovou spokojenost s Karlínem celkově jako s místem k žití jde z rozhovorů vyčíst většinové pozitivní hodnocení. Ač každý z respondentů v rámci rozhovoru našel nějaký nedostatek, který mu na životě v Karlíně překáží, všichni vyjadřují celkovou spokojenost a několik respondentů přímo vypovědělo, v souladu s již zmíněným

Feldmanovým a kol. (2004) zjištěním o motivaci seniorů ke stěhování, že z Karlína nikdy nechtějí odejít. Podobnou spokojenost vyjadřují komunikační partneři i se směrem vývoje, jakým se Karlín ubírá. Stejně jako u hodnocení aktuálního stavu i z hlediska proměn Karlína respondenti vyjadřují dílčí důvody k nespokojenosti vypsané výše v této části práce, převažující pocity jsou ale pozitivní, rozvoj Karlína jim významné problémy nepřináší.

6 ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývá problematikou stárnutí v městském prostředí, potažmo v městském prostředí procházejícím dynamickými procesy revitalizace a postsocialistické transformace. Relevance tohoto tématu je dle mého názoru založena na několika předpokladech. Zaprvé vzhledem k součinnosti dvou velmi významných demografických procesů dnešní společnosti – demografického stárnutí a urbanizace – lze do budoucna předpokládat jak relativní, tak absolutní nárůst počtu seniorů pohybujících se v městském prostředí. Tudíž je žádoucí se zabývat jejich spokojeností s okolním prostředím, a to jak fyzickým, tak sociálním. Kvalita okolního prostředí pochopitelně ovlivňuje životní spokojenost obyvatel jakéhokoli věku, nicméně starší lidé jsou zpravidla těmi ohroženějšími z důvodu ubývajících jak fyzické, tak mentální výkonnosti

Sociální ani fyzické prostředí navíc přirozeně nikdy není zcela stabilní, prochází většími či menšími proměnami v závislosti na tom, o jaké lokality se jedná, na historii, lokalizaci v rámci města, celkovém potenciálu pro rozvoj. Některé rychle se revitalizující oblasti – např. Karlín – tak procházejí relativně prudkými proměnami. V odborné literatuře je často diskutováno, zda z benefitů takových proměn těží všechny sociální skupiny stejně, či jsou zaměřeny spíše na některé privilegované vrstvy obyvatel, zatímco jiným skupinám, například seniorům, možná přináší více problémů.

Právě toto jsou základní argumenty práce, která si klade dva hlavní cíle. Prvním z nich je snaha zjistit, s jakými problémy fyzického i sociálního prostředí se v lokalitě Karlína mohou místní senioři stýkat a naopak, které aspekty tohoto prostředí vnímají jako pozitivní. Druhým cílem je poté zjistit, co některým seniorům přináší relativně prudký rozvoj Karlína a zdali samotné proměny v důsledku těchto přínosů hodnotí spíše kladně či záporně.

Za tímto účelem byly v úvodu položeny výzkumné otázky, jež v této části na základě získaných výsledků výzkumu zodpovím.

1) Jaké jsou důležité aspekty fyzického a sociálního prostředí lokality Karlína v každodenním životě seniorů zde žijících?

Prostředí jako celek bylo pro účely této práce rozděleno do několika kategorií, v rámci kterých se komunikační partneři vyjadřovali k podtématům, která považovali za důležité. V první kategorii nazvané vnější prostředí se senioři nejčastěji vyjadřovali k popovodňové regeneraci lokality celkově, konkrétněji potom probírali téma veřejné zeleně, nové výstavby,

bezbariérovosti a celkové čistoty prostředí. V druhé kategorii – bydlení – byla naprosto zásadním tématem pro většinu komunikačních partnerů finanční náročnost bydlení, zejména pro ty obývací nájemní byty. Dalšími tématy byly k tomu se vážící možnosti finanční podpory respektive nabídky sociálního bydlení. Z hlediska dopravy se nejvíce řeč točila kolem situace ohledně parkování. Až druhořadé se ve většině rozhovorů jevílo téma automobilové dopravy v pohybu a jejích dopadů a dostupnost veřejné dopravy. V kategorii s názvem dostupnost obchodů a služeb nalezneme v první řadě možnost nákupů v lokalitě, mezi dalšími aspekty je pak zmiňována obměna obchodů a služeb zpravidla směrem k podnikům vyšší kvality i cenové kategorie a také jejich rychlá fluktuace. Jen pár respondenty byla zmíněna dostupnost lékařských zařízení. Poslední kategorie zahrnuje obecně sociální složení a využití. V tomto ohledu je pro respondenty nejvýznamnějším aspektem úbytek sociálně slabých občanů, na druhou stranu v lokalitě přibývá zaměstnanců místních firem, kteří v lokalitě nebydlí, přesto ji nějakým způsobem využívají. Dále byla zmiňována existence a fungování místní komunity, příležitost různých aktivit a sousedské vztahy.

2) Jaké charakteristiky prostředí hodnotí pozitivně a jaké negativně?

Samozřejmě výše zmíněné charakteristiky byly komunikačními partnery hodnoceny rozličně, nicméně u většiny z nich lze rozpoznat převládající směr mínění. Málokteré byly takové, že by se u nich názory opravdu výrazně lišily, respondent od respondenta. Vezmeme-li hodnocení popořadě po stejných kategoriích jako v odpovědi na předchozí otázku, v první kategorii, tedy vnější prostředí, velmi jednoznačně převládalo pozitivní hodnocení kvality i kvantity veřejné zeleně a bezbariérovosti, naopak čistota prostředí a kvalita úklidu byla vnímána poměrně tristně. Zajímavým tématem z hlediska hodnocení respondenty byla nová výstavba, některými hodnocena neutrálně jako přirozený vývoj, některými i značně negativně. Z hlediska bydlení je jednoznačně negativně vnímán aspekt výše poplatků za bydlení, zejména nájemného. Naopak s tím související možnosti finančních příspěvků či sociálního bydlení jsou hodnoceny kladně až na často zmiňovaný nedostatečný počet sociálních bytů a tím způsobené dlouhé čekací doby na takovéto bydlení. Kategorii dopravy jednoznačně dominuje téma parkování, které je hodnoceno veskrze problematicky vzhledem k jeho nulové regulaci. Naopak veřejná doprava je viděna bezproblémově, vzhledem k přítomnosti metra i tramvajových linek. Respondenti vyjadřovali převážně velkou spokojenost nákupů v lokalitě zejména díky přítomnosti množství supermarketů a večerek. Oproti předpokladům uváděným v odborné literatuře respondenti většinou nehodnotí negativně postupnou proměnu služeb obchodů a služeb směrem k těm luxusnějším. Nové podniky příliš nenavštěvují, nicméně pořád v lokalitě nachází dostatek takových, které jim vyhovují. Za zmínku stojí vnímání dostupnosti zdravotní

péče. K tématu se sice nevyjádřilo mnoho respondentů, nicméně z obdržených reakcí lze vyčíst naprosto protichůdné názory. Ohledně sociálního prostředí lokality je nutné uvést především převážně kladné hodnocení úbytku sociálně slabších vrstev obyvatelstva. Naopak jeho nahrazování zaměstnanci místních firem je vnímáno většinou spíše negativně, i když objevuje se i pozitivní hodnocení s ohledem na ožívování lokality. Výhradně pozitivně komunikační partneři hodnotí množství a kvalitu aktivit většinou organizovaných městskou částí, nicméně zpravidla nemají pocit, že by to pomáhalo vzniku nějaké provázanější karlínské komunity, což nicméně většina respondentů považuje za neutrální jev, jakýsi přirozený stav. Pocit sounáležitosti ve většině případů nevzniká ani mezi sousedy, kde mnohdy dochází k rychlé fluktuaci obyvatel a sousedé se tak mezi sebou většinou příliš neznají. Nicméně ani toto nehodnotí respondenti výrazně negativně.

3) Jaké problémy a naopak jaké benefity mohou seniorům v Karlíně přinášet proměny v důsledku procesů transformace a popovodňové revitalizace?

Co se týče vývoje, z hlediska vnějšího prostředí komunikační partneři zmiňují určitě pozitivní vývoj, kdy v období po povodni dochází k rekonstrukcím parků, ulic a chodníků (u kterých je jednoznačně vylepšována míra bezbariérovosti). Ohledně bydlení jsou ve většině případů zmiňovány rostoucí náklady na bydlení, což je jednoznačně nejvýraznější a nejčastěji zmiňovaný a nejvýraznější negativní dopad revitalizačních procesů. Naštěstí pro hodně seniorů lze problémy s tím související řešit například finanční podporou pro seniory či nabídkou sociálních bytů. A posledním výrazným dopadem procesů proměny lokality je úbytek obyvatel nižšího sociálního postavení, což je hodnoceno výhradně pozitivně. Jejich nahrazování zaměstnanci místních firem je s mírnou převahou hodnoceno negativně, ale ne nijak výrazně. Podle respondentů nedochází k nijak výraznému narušení komunity, hlavně z toho důvodu, že zde nijak soudržná komunita dle nich nebyla ani v minulosti.

Celkově se dá říci, že jsou mými respondenty proměny hodnoceny veskrze pozitivně a žádné problémy, které by pro ně byly neřešitelné a v každodenním životě opravdu významné, moji komunikační partneři nezaznamenávají. Naopak Karlín z rozhovorů vychází jako velmi příjemná lokalita k žití, navíc spolu s dobře směřovanými investicemi se pro život spíše zlepšuje.

Při činění těchto závěrů jsem si ovšem vědom, že je v žádném případě nejde zobecnit na všechny karlínské seniory, protože můj vzorek respondentů je značně omezený. Výsledný obraz byl pravděpodobně do velké míry ovlivněn již pouhým způsobem oslovování respondentů, který směřoval spíše k aktivnější části populace, která pravděpodobně dokáže

lépe využívat benefitů proudících z revitalizačních procesů, a naopak je schopna problémy, které jim tyto procesy přináší, eliminovat na únosnou míru. Využití kvalitativního výzkumu sice přináší určité nevýhody jako právě například časovou náročností rozhovorů omezené množství respondentů, nicméně o to detailnější vhled do tematiky ve srovnání s kvantitativním výzkumem, nám takto prováděné rozhovory přináší. Domnívám se, že se ve výzkumné části této práce podařilo do velké míry osvětlit možné vnímání některých aspektů prostředí lokality Karlína a jeho proměn zástupci seniorské generace. Díky tomu bylo možné adekvátně zodpovědět v úvodu položené výzkumné otázky a předkládaná práce tak splnila své hlavní cíle.

LITERATURA

- ATKINSON, R. (2003):** Introduction: Misunderstood Saviour or Vengeful Wrecker? The Many Meanings and Problems of Gentrification. *Urban Studies* 40(12), s. 2343-2350.
- BADYINA, A., GOLUBCIKOV, O. (2005):** Gentrification in central Moscow – a market process or a deliberate policy? Money, power and people in housing regeneration in Ostozhenka. *Geografiska Annaler*, 87B (2), s. 113-129.
- BERNT, M., GENTILE, M., MARCIŃCZAK, S. (2015):** Gentrification in post-communist countries: An introduction. *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 120 (2), s. 104 - 112.
- BURCIN B., KUČERA T. (2003):** Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003 – 2065. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 50 s.
- ČADOVÁ N. (2015):** Postoje české veřejnosti k cizincům – únor 2015. *Naše společnost*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 4 s.
- FELDMAN, P. H., OBERLINK, M. R., SIMANTOV, E., GURSEN, M. D. (2004):** A tale of two older Americas: Community opportunities and challenges. New York: Center for Home Care Policy and Research. 68 s.
- FÖBKER, S., GROTZ, R. (2006):** Everyday Mobility of Elderly People in Different Urban Settings : The Example of the City of Bonn, Germany. *Urban Studies*, r. 43, č. 1, s. 99 –118.
- GABRIEL, Z., BOWLING, A. (2004):** Quality of Life from the Perspectives of Older People. *Ageing and Society*, 2004, roč. 24, č. 5, s. 675 – 691.
- GALČANOVÁ L., PETROVÁ KAFKOVÁ M. (2012):** Stárnutí městských populací a senioři. *Demografie*, r. 54, č. 2, s. 181-194.
- GALLEY, M. (2014):** Focused (Semi-structured) Interviews, *Sociology Central*, <http://www.sociology.org.uk/methfi.pdf>, (cit. 16. 6. 2016)
- GRABKOWSKA, M. (2012):** Regeneration of the Post-Socialist Inner-City: Social Change and Bottom-up Transformation in Gdańsk. *Pracownia*, Gdańsk, 172 s.
- GREGORY, D. a kol. (2009):** The dictionary of human geography. 5. vydání, Malden, MA: Blackwell, 1070 s.
- HARRELL, M. C., BRADLEY M. A. (2009):** Data collection Methods: Semi-Structured Interviews and Focus Groups. RAND Corporation, Santa Monica, California. 140 s. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2009/RAND_TR718.pdf

- HEATH, G. W. (2006):** The effectiveness of urban design and land use and transport policies and practices to increase physical activity: A systematic review. *Journal of Physical Activity and Health*, č. 3, s. 55-76.
- HENDL, J. (2008):** Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha, 408 s.
- ILÍK, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2007):** Karlín a jeho proměny v souvislostech postsocialistické transformace Prahy. *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 112 (3), s. 56-78.
- KALIBOVÁ K., PAVLÍK Z., VODÁKOVÁ A. (2009):** Demografie (nejen) pro demografy. 3. vyd, Sociologické nakladatelství, 241 s.
- KÁŽMÉR L., GREGOROVÁ E. (2015):** Subjektivní zdraví a jeho sociálně-prostorová podmíněnost: případová studie bydlení seniorské populace města Brna. *Sborník ČGS – Geografie*, r. 120, č. 4, s. 603 – 629
- KUCHAŘOVÁ, V. (2002):** Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření. Praha: SOCIOKLUB-VÚPSV. 89 s.
- LEES, L. (2000):** A reappraisal of gentrification: towards a 'geography of gentrification'. *Progress in Human Geography* 24 (3), s. 389-408.
- LEHNING, A. J. (2010):** Local Government Adoption of Aging-Friendly Policies and Programs in the San Francisco Bay Area – Final Report. University of California Berkeley. 18 s.
- MARCIŃCZAK, S. (2007):** The socio-spatial structure of post-socialist Łódź, Poland. Results of National Census 2002. *Bulletin of Geography* 8, s. 65-82.
- MAŠKOVÁ, M. (2009):** Problémy s demografickým stárnutím. In: Demografie (nejen) pro demografy. 3. přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 214-225.
- MÍKA, Z. (2011):** Karlín – nejstarší předměstí Prahy. Muzeum hl. m. Prahy, Praha. 158 s.
- MPSV (2009):** Globální města přátelská seniorům: průvodce: stárnutí a životní cyklus, zdraví rodiny a komunity. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009. 76 s.
- MUSIL, J. (1971):** Sociologie bydlení. 1. vyd. Praha: Svoboda. 301 s.
- MUSIL, J. (1982):** Starý člověk a prostředí. In WOLF, J. a kol. Umění žít a stárnout. Praha: Svoboda, s. 229 – 286.
- MUSIL, J. (2005):** Prague returns to Europe. In F. E. I. Hamilton et al. (eds.): Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalization. Tokyo, New York and Paris: United Nations University Press, s. 281-317.

- NEWMAN, K., WYLY, E. (2006):** The Right to Stay Put, Revisited: Gentrification and Resistance to Displacement in New York City. *Urban Studies*, r. 43, č. 1, s. 23 – 5
- NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J. (2007):** Z průmyslové čtvrti na moderní městské centrum: proměny ve fyzickém a funkčním prostředí centrálního Smíchova. *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 112 (3), s. 315 - 333.
- NYDEN, P., EDLYNN, E., DAVIS, J. (2006):** The Differential Impact Of Gentrification On Communities In Chicago. Center for Urban Research and Learning, Loyola University Chicago, 48 s.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009):** Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Universitatis Babe-Bolyai, Sociologia* 54 (1), s. 9-30.
- PATTERSON, P. F., CHAPMAN, N. J. (2004):** Urban form and Older Residents' Service use, Walking, Driving, Quality of Life, and Neighborhood Satisfaction. *American Journal of Health Promotion*, r. 19, č. 1, s. 45 – 52.
- RABUŠIC L. (1993):** Česká společnost stárne. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity. s. 23 – 52.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2002 a):** Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. *Současná česká společnost. Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s.107 - 126.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2002 b):** Úspěšné stárnutí - leitmotiv 21. století. *Demografie*, r. 44, č. 1, s. 43 – 46.
- RICHTEROVÁ, D. (2015):** Gentrifikace Karlína: Současný stav fyzického prostředí a vývoj sociodemografické a ekonomické struktury po roce 2002. Diplomová práce. Přírodovědecká fakulta UK v Praze. 72 s.
- SVOBODOVÁ K. (2006):** Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice. *XL. Demografická konference české demografické společnosti*. s. 185 – 194.
- SVOBODOVÁ K. (2011):** Komentář: Demografické stárnutí a jeho dopady. Demografický informační portál, dostupné online: < http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku_%26artclID=764 > (cit. 29. 3. 2016)
- SVOBODOVÁ K. (2012):** ANALÝZA: Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce. Demografický informační portál, dostupné online: < http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku%26artclID=824 > (cit. 30. 3. 2016)
- SÝKORA, L. (2001 a):** Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis - Folia Geographica* XXXV (4), s. 194-205.

SÝKORA, L. (2001 b): Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In Hampl, M. et al: Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie, s. 127-166. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

SÝKORA, L. (2005): Gentrification in postcommunist cities. In Atkinson, R, Bridge, G., eds: The New Urban Colonialism: Gentrification in a Global Context, s. 90-105. London, Routledge.

SÝKORA, L. (2007): Výzvy postsocialistického města. Era 21, č. 2, s. 54-57.

SÝKOROVÁ D. (2006): Senioři v České republice. Mýty a jejich dekonstrukce. Sociológia, r. 38, č. 2, s. 151-164.

SÝKOROVÁ, D. (2012): Staří lidé ve městě. (Na okraj velkého tématu.). Sociologický časopis, r. 47, č. 1, s. 107-129.

ŠMÍDOVÁ, M. (2014): Proměna Karlína v kontextu teorie Marca Augého o ne-místech. Diplomová práce. Fakulta humanitních studií UK v Praze. 71 s.

TEMELOVÁ, J. (2009): Urban revitalization in central and inner parts of (post-socialist) cities: conditions and consequences. In: Ilmavirta, T. (ed): Regenerating Urban Core. Helsinki University of Applied Studies, Helsinki, s. 12-25. Technology, Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki, s.12-25.

TEMELOVÁ, J., DVOŘÁKOVÁ, N., SLEZÁKOVÁ, A. (2010): Rezidenční spokojenost seniorů v proměňujících se čtvrtích Prahy. Sociální studia, r. 7, č. 3, s. 95-113.

UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2014): World Urbanization Prospects 2014. 27 s.

UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2015 a): World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables. 59 s.

UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2015b): Projected old-age dependency ratio, dostupné online: < <http://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/> > (cit. 4. 4. 2016)

UNITED NATIONS, DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, POPULATION DIVISION (2015 c): World Population Aging 2015, 149 s.

VIDOVIČOVÁ, L., GREGOROVÁ, E (2010): Nová města a staří lidé. Sociální studia, r. 7, č. 3, s. 81-93.

VIDOVIČOVÁ, L., PETROVÁ KAFKOVÁ M. (2012): Aktivity seniorů ve velkých městech: zdraví, prostor a subjektivní kvalita života. Sociologický časopis, r. 48, č. 5, s. 939-963.

ŽOFKA, J. (2006): Socioekonomické dopady demografického stárnutí. Demografický informační portál, dostupné online: <
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=383 >
(cit. 30. 3. 2016)

ZDROJE DAT

Prohlížeč služba WMS – Ortofoto. Český úřad zeměměřický a katastrální. Dostupné on-line: <<http://geoportal.cuzk.cz/>> (17. 6. 2016)

ArcČR 500 – Digitální geografická databáze 1:500 000. Verze 3.2. ARCDATA Praha, s.r.o., Praha 2003. Dostupné on-line: <<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>> (17. 6. 2016)

HISTORICKÁ DATA V GIS. Dostupné on-line: <<http://www.historickygis.cz/>> (17. 6. 2016).

Demografická ročenka ČR 2014. Český statistický úřad. Dostupné online: < https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie > (23. 3. 2016)